



DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 31, İstanbul 2023, 323-369

KARAMANLI NİZÂMÎ DİVÂNÎ'NİN MÜKERRER NEŞRİNE DOĞRU: YENİ NÜSHALAR VE YENİ MANZUMELER

Sercan Kadaş: Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, (sercankadas@yahoo.com), ORCID: 0000-0003-2087-5800 / **Dr., Ministry of Education** / **Enes İlhan:** Dr. Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (enesilhan@nku.edu.tr), ORCID: 0000-0003-4452-5717/**Assistant Dr., Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Arts and Sciences Turkish Language and Literature Department**

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 01.11.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2023

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Kadaş, Sercan; İlhan, Enes (2023), "Karamanlı Nizâmî Divânî'nin Mükerrer Neşrine Doğru: Yeni Nüshalar ve Yeni Manzumeler", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 31, 323-369.
Kadaş, Sercan; İlhan, Enes (2023), "Towards the Republishing of the Karamanlı Nizami Divân: New Copies and New Poems", Journal of Ottoman Literature Studies, 31, 323-369.



*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Karamanlı Nizâmî Dîvânı'nın Mükerrer Neşrine Doğru: Yeni Nüshalar ve Yeni Manzumeler

Özet

Divan şiiri, Fatih Sultan Mehmet'in saltanatında gelişerek klasik bir kimliğe kavuşmuştur. Karamanlı Nizâmî, 15. yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı manzumelerle anılan dönemin öne çıkan temsilcilerinden biridir. Kaynaklara göre Karamanoğulları beyliğinde, Konya'da dünyaya gelmiş; beyliğin yöneticilerine medhiyeler sunmuştur. Kaleme aldığı manzumelerin ünü, pek çok sanatçıyı himaye ederek mahfil oluşturan Mahmud Paşa'ya ulaşmış; sadrazam, genç şairi saraydan uzaklaştırılan, dönemin en ünlü şairi Ahmed Paşa'nın yerini doldurmak üzere kendisini saraya davet etmiştir. Kaynaklar, Nizâmî'nin padişaha sunmak amacıyla hazırladığı manzumelerle yola çıktığı ancak başkente ulaşmadan vefat ettiğini bildirmiştir. Nizâmî'nin şiirlerinin toplandığı mürettep divanın şair hayattayken bir araya getirildiğine dair kayıt bulunmamaktadır. *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* hakkındaki ilk bilimsel neşir çalışması Haluk İpekten tarafından hazırlanmıştır. İstanbul kütüphanelerindeki 6 nüsha ile 4 nazire mecmuasının kullanıldığı karşılaştırmalı metin, 1974 ve 2020'de yayımlanmıştır. *Dîvân*'ın İpekten neşrinde kullanılmayan, çoğu yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan 8 yeni nüshası daha tespit edilmiştir. Hazırladığımız çalışmada *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nın 6 nüshası ilk kez tanıtılarak nüshalarda tespit edilen yeni şiirler ve neşirdeki manzumelerde bulunmayan beyitler çeviri yazılarıyla sunulmuştur. Şairin yeni nüshalarda ilk kez açığa çıkan manzumeleri, hayatı ve sanatının farklı yönlerine ışık tutan verilere ulaşılabilirdiği için önem taşımaktadır. Ayrıca, tenkitli neşir nazariyesinin temel amaçlarından biri olan nüshalar arası ilişki ağının ortaya konduğu nüsha şecereleri hazırlanmış, bütün nüshalar bir grubun parçası olarak tanımlanmıştır. Yeni şiirlerin Karamanlı Nizâmî'ye aidiyeti, "tarama ve tanıklama" yöntemi ile sorgulanmış; binin üzerinde divan, mecmua ve mesnevi taranmıştır. Çalışma ile metin tenkidinin temel şubelerinin makale sınırlarında yerine getirilmesi, yöntem ve içerik bakımından bir model sunarak alana katkı sağlanması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Karamanlı Nizâmî, Dîvân, tenkitli neşir.*

Towards the Republishing of the Karamanlı Nizami Dîvân: New Copies and New Poems

Abstract

Divan poetry gained a classical identity by developing during the reign of Mehmet the Conqueror. Nizâmî from Karaman is one of the prominent representatives of the period mentioned with the poems he wrote in the second half of the 15th century. According to the rumors of the sources, he was born in Konya, in the Karamanoğulları principality; He presented medhiyes to the rulers of the principality. The fame of the poems he penned reached Mahmud Pasha, who created a gathering by patronizing many artists; The grand vizier invited the young poet to the palace to fill the place of Ahmed Pasha, the most famous poet of the period, who was removed from the palace. Sources reported that Nizami set out with the poems he prepared to present to the sultan, but died before he could reach the capital. There is no record that the divan where Nizami's poems were collected was brought together while the poet was alive. The first scientific publication about the Karamanlı Nizami Dîvân was prepared by Haluk İpekten. The comparative text using 6 copies and 4 nazire magazines in Istanbul libraries was published in 1974 and 2020. 8 new copies of the Divan, which were not used in the İpekten edition, were found, most of which are in libraries abroad. In the study we prepared, 6 copies of Karamanlı Nizami's Divan were introduced for the first time, and the new poems identified in the copies and the couplets that were not found in the poems in the publication were presented with translations. The poet's verses, which are revealed for the first time in new copies, are important because data that sheds light on different aspects of his life and art can be reached. In addition, genealogy of copies was prepared in which the network of relations between copies, which is one of the main purposes of critical publication theory, was prepared, and all copies were defined as part of a group. The belonging of the new poems to Nizâmî from Karaman was questioned by the method of "scanning and

witnessing"; Over a thousand divan, journal and masnavi texts were scanned. With the study, it is hoped that the main branches of text criticism will be fulfilled within the boundaries of the article, and that it will contribute to the field by presenting a model in terms of method and content.

Keywords: *Nizâmî from Karaman, Divân, critical text.*

Giriş

“Bir metnin tek bir nüshaya dayanmaksızın mevcut bütün varyantları üzerinde karşılaştırma ve seçim yaparak ve seçilen metnin hatalarını düzeltip orijinalini inşa etmeyi amaçlayan neşir türü”¹ (Polat 2008: 12; Ece 2015: 689) olarak tanımlanan tenkitli neşirler, Osmanlı sahası klasik Türk şiiri üzerinde akademik manada gerçekleştirilen yayınların kahir ekseriyetini oluşturur.² Ali Nihat Tarlan’ın 1945-1968 yılları arasında neşrettiği Hayâlî, Fuzûlî, Necâtî, Ahmet Paşa ve Zâtî divanı neşirleri, prototip olmakla kendisinden sonra gelen araştırmacılara yöntemin işlerliğini sunma açısından yol gösterici olur. İlerleyen süreçte M. Ali Tanyeri, Mehmet Çavuşoğlu, Gönül Alpay Tekin, Günay Kut, Mertol Tulum, Tunca Kortantamer ve İsmail Ünver; son çeyrekte M. Fatih Köksal, Mehmet Kalpaklı ve Atabey Kılıç ile tenkitli metin neşrinin nüsha tespiti ve tavsifi, nüshalar arası ilişkilerin tayini, transkripsiyon, imla, aruz gösterimi, aparat düzenlemesi, dil içi çeviri ve notlandırma olarak beliren her bir bölümüne dair metodolojik çerçevenin teşkil edildiği görülmektedir.³ Alanda ortaya konan akademik birikimin de tesiri ile metin tenkidinin tüm hatlarının yoklandığı, teorik anlatımın yanı sıra bazı uygulamaların da verildiği çeşitli yayınlar, bugün artık tenkitli metin neşrinin nasıl olması gerektiğine dair soruları büyük ölçüde cevaplamaktadır.

Günümüzde tenkitli metnin tüm branşlarının yer aldığı nitelikli neşirlere bakıldığında yaklaşık yetmiş yıllık süreç içerisinde yüksek lisans ve doktora tezi düzeyinde tamamlanan veya herhangi bir akademik endişeye bağlı olmaksızın hazırlanan tenkitli metin neşirlerinin her birinin aynı nitelikte olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Dönemin araştırmacıya sunduğu imkânlar, bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler, maddi yetersizlikler tenkitli neşirlerin değerini belirleyen önemli faktörler olmakla beraber araştırmacının tenkitli metin neşrinin bölümlerinden daha çok hangisine önem atfettiği de en az diğer nedenler ölçüsünde caridir. Söz gelimi alanda uzun yıllar benzeri çalışmalar için önemli bir referans hüviyetine sahip Ali Nihat Tarlan’ın tenkit metodolojisine bakıldığında doğru varyantın tercihi, transkripsiyon, imla, notlandırma ve aparat düzenlemesine büyük ölçüde mesainin harcandığı; metin tenkidinin en az bunlar kadar kıymetli bölümlerinden olan nüsha tespiti, nüshalar arası ilişkilerin tayini ve nüsha tavsiflerine yeterli dikkatin verilmediği görülmektedir.⁴ Temin edilen nüshaların birbirleriyle olan ilişkilerinin tespitinde, iptidai de olsa nüsha şecerelerinin teşkilinde ve mükellef nüsha tavsiflerinin temininde görülen eksiklikler, maddi imkânsızlıklar veya dönemin getirmiş olduğu yetersizlikler ile izahattan varestedir.

Özellikle çok sayıda nüshaya sahip eserlerin tenkitli neşirlerinde belirli bir örneklem nüsha grubunun esas alındığı; günün şartları, maddi yetersizlikler vb. nedenler ileri sürülerek tenkitli

¹ Tenkitli neşrin, kendi kuramsal çerçevesini belirleyen ve sınırlarını çizen pek çok tanımı yapılmıştır. 1800’lü yılların başından itibaren batıda tenkitli neşre dair yayımlanan kitaplarda yer alan tanımlar, benzer ifadelerle tekrarlanır bk. (Polat 2015: 25-26). Tenkitli neşrin nihai hedefi noktasında geliştirilen farklı düşünceler doğrultusunda tanımlamalarda yer yer değişiklikler tespit edilmektedir. Söz gelimi G. Thomas Tanselle, tenkitli neşri yazarın zihninde tasarladığı metne ulaşma gayesine dayandırır. “Niyet-Okuyucu Okul” olarak tanımlanan bu yaklaşımın mensupları –Greg, Bowers ve Tanselle- 20. ve 21. yüzyıl tenkitli metin neşirleri üzerinde büyük tesirler icra ederler (Bordalejo 2011: 54). Türkiye’de bu alanda hazırlanan son eser olan “*Tenkitli Neşir Kılavuzu*”nda metin tenkidinin, “bir metnin ulaşılabilen nüshalarını kullanarak müellifin zihnindeki metnin en yakın nüshasına ulaşma çabası” olarak tanımlanması bu etkinin göstergesidir (Açıl, Yazar, Turgut, & Kavak 2022: 25).

² Klasik Türk şiiri üzerinde doktora düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalara dair 2017 yılında tamamlanan bir araştırmaya göre, hazırlanan 738 doktora tezinden 546’sı metin tenkidine dairdir. Detaylı bilgi için bk. (Öntürk & Aslan 2019: 215).

³ Walter G. Andrews ve Gülşah Taşkın Türkiye’de tenkitli neşrin gelişim seyrini dört aşamada (wave) değerlendirmektedir (Andrews & Taşkın 2018: 348-357).

⁴ Ali Nihat Tarlan’ın metin tenkidi yöntemi ve gelişimi ile ilgili bk. (Açıl 2018; Ece 2015: 724-726).

neşirlerin tamamlandığı pek çok yayın ile karşılaşmaktadır. Sonradan temin edilen her bir nüsha, tenkitli neşrin bütününe etkileyebilecek bazı içeriklere sahip olma ihtimalini her zaman bünyesinde taşır. Metin tenkidi hakkında yayımlanan son çalışmalardan olan *Tenkitli Neşir Kılavuzu*'nda eserin tüm nüshalarına ulaşılması tenkitli neşirde atılacak ilk adım olarak verilmektedir (Açıl, Yazar, Turgut, & Kavak 2022: 25). İsmail E. Erünsal, "neşredilen bir dîvânın bütün nüshalarını ele alıp yapılan ayıklama işleminin ne derece başarılı olduğu"na bakarak tenkitli neşrin vukufiyetine dair saptamaların yapılabileceğini vurgulamaktadır (2006: 21).⁵ Selami Ece, "bir metnin önceden tenkitli neşri yapılmamışsa veya yapıldıktan sonra yeniden neşirini gerektirecek nüshaların bulunması halinde metin tenkidinin yenilenmesi gerektiğini" belirterek nüshaların tamamına ulaşılmasının önemine değinmektedir. Son yıllarda nüshaların tamamına ulaşılması lüzumu merkeze alınarak önceden neşri yapılan bazı divanlar üzerinde tekrar gerçekleştirilen tenkitli metin çalışmalarının niceliksel olarak ivme kazandığı gözlemlenmektedir. *Necâtî Bey Dîvânı* (bk. İlhan, 2023a), *Ahmed Paşa Dîvânı* (bk. Kadaş, 2022), *Hayretî Dîvânı* (bk. Musluoğlu, 2022), *Hayâlî Bey Dîvânı* (bk. Çelik Vural, 2021), *Taşlıcalı Yahya Dîvânı* (bk. Bozyiğit, 2021) ve *Ahmedî Dîvânı* (bk. Gülüm, 2021) bu minvalde verilebilecek örnek çalışmalardan bazılarıdır.

Karamanlı Nizâmî Dîvânı tenkitli neşrinin tekrar yapılması gerektiği öngörülen metinlerdendir. Eser, Haluk İpekten tarafından 1974'te tamamlanmıştır. İpekten 1954 yılında dört nüsha ile hazırladığı bitirme tezini gözden geçirmiş ve iki nüsha daha ekleyerek metni teşkil etmiştir (İpekten 1974: V). Tespit edilen 8 farklı nüsha ile toplamda 14 nüshası olan eserin 6 nüshasına ulaşılmış; tenkitli neşrin önemli şubelerinden olan eserin tüm nüshalarına ulaşma karinesine uyulmamış; nüshalar arası ilişkilerin irdelendiği ve bu suretle kaynak nüshaya ulaşmanın hedeflendiği herhangi bir tenkit eyleminde de bulunulmamıştır. Tenkitli metinde uygulanan ve ifade lüzumu hissedilen bazı hususlara Ali Nihat Tarlan'ın neşirlerinde olduğu vechile ön söz kısmında ve kısaca değinmekle yetinilmiştir. Ancak bu kısımda dahi aparat tertibi, imla, aruz gösterimi vb. tenkitli neşrin önemli şubelerine dair herhangi bir izahatta bulunulmamıştır. Eser bu haliyle başta da ifade edildiği gibi tenkitli neşrinin tekrar yapılmasına muhtaçtır. Şu aşamada makale düzeyinde gerçekleştirilen bu çalışma ile İpekten neşrinde yer almayan tenkitli neşir şubeleri oluşturularak hem İpekten neşri ikmal edilecek hem de sonradan yapılacak olan bir tenkitli neşir çalışmasına doğrudan katkıda bulunulacaktır. Bu suretle doktora ve yüksek lisans düzeyinde ayrıntılı ve makro ölçekli yapılan mükerrer tenkitli neşir çalışmalarının makale düzeyinde ve mikro planda da yapılabileceği gösterilecektir. Çalışmanın ileriye dönük yapılacak benzer akademik çalışmalar için yöntem ve işleyiş açısından örnek teşkil etmesi umulmaktadır.

Karamanlı Nizâmî Dîvânı

Karamanlı Nizâmî'nin mürettep *Dîvân*'ı; gazel, kaside, murabba, nazm ve kıta olmak üzere nazım şekillerinin hemen hepsine dair şiirleri barındırır. Farsça şiirleri de yoğunlukta olup toplam şiirler içerisinde belirgin bir oranı teşkil etmektedir. Haluk İpekten'in tespit ettiği 6 nüshasının yanı sıra *Dîvân*'ın 8 nüshası daha bulunmaktadır.⁶ Nüshalar içerisinde Mısır, Michigan ve İngiltere

⁵ Tenkitli metin neşirlerinde yapılmakta olan bazı hata türleri ile iyi bir neşir için gerekli olan hususlar hakkında bk. (Kortantamer 1993).

⁶ 7 nüshası tespit ettiğimiz nüshalar olup bu çalışmada 6 adedi temin edilerek gözden geçirilmiştir. Temin edilemeyen yedinci nüsha Mısır Milli Kütüphanesi'nde 186/ Edeb-Farsî arşiv numarasında yer almakta ve ilgili birimlerle yazışmalar devam etmektedir. Sekizinci nüsha ise şahsi bir kütüphanededir ve üzerine hazırlanan bir yüksek lisans tezi ile duyurulmuştur bk. (Turpcu 2016). Nüshaların tespitinde taranılan kütüphaneler ve kataloglar şunlardır:

Michigan Üniversitesi Kütüphanesi, Mısır Milli Kütüphanesi, Fransa Milli Kütüphanesi, Berlin Devlet Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Avusturya Milli Kütüphanesi, Manchester Üniversitesi John Ryland Kütüphanesi, Sadberk

nüshalarının –K1, K2, M ve C rumuzlu- serlevhaları, cetvelleri ve hatları ile belirli bir özen mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tüm nüshalarda aynı özenin gösterildiği söylenemez. Divan nüshalarının büyük çoğunluğu divanlar mecmuasında, pek çok divan ile beraber yer almaktadır. Ayrıca çoğunluk nüsha, yazma metnin derkenarında konumlanmıştır. Sadberk Hanım nüshası – S rumuzlu- diğerlerinden farklı olarak şiir mecmuası içerisinde bir bölümü teşkil etmektedir. Yalnızca Topkapı, Ali Emiri ve İstanbul Üniversitesi nüshaları –TK, AE ve İ rumuzlu- müstakil bir yazma biçimindedir. Tüm bu hususlar şairin genç yaşta vefat etmesi ile izah edilebileceği gibi varak sayısı bakımından *Dîvân*'ın derkenarlara not edilmeye uygun hacminden de kaynaklanabilir.

Haluk İpekten'in Tenkit Metodolojisi

Tenkitli divan neşirlerinde uygulanacak olan metodun seçimi neşrin kendisi kadar önem arz etmektedir. Hemen her naşir eserini, çerçevesi önceden belirlenmiş metodolojik bir zemin üzerine kurgulamayı arzu eder. Tenkitli neşrin temel şubelerine olan yaklaşımlarla şekillenen bu zemin, ortaya çıkan metnin sıhhatinde büyük oranda söz sahibidir. Günümüzde tertip edilen neşirlerde “metnin kurulumunda izlenen yol”, “tenkitli metinde takip edilen yöntem” vb. başlıklarla açıklanmaya çalışılan bu metodolojik düzlem, Tarlan ile başlayan ve ona yakın süreçte yayımlanan neşirlerde bu ölçüde sarıh değildir. Tarlan'ın neşirlerine bakıldığında ve onu takip eden Haluk İpekten neşrinde de görüldüğü üzere genelde ön söz kısmında yönetime dair küçük izahatlarda bulunmaktadır. Tenkitli neşrin bütününden ziyade önem verilen veya izahatta bulunulması gerektiği düşünülen şubelerine dair verilen kısa açıklamalar, uygulanan yönetime dair fikir edinmeye çalışan araştırmacıları satır aralarına yönlendirir.

Ön söz kısmında İpekten, 1954 yılında 4 nüsha ile tamamladığı bitirme tezini iki nüsha ile mukabele ettiğini ve neşirde toplamda altı divan nüshasından faydalandığını bildirir. Manzume ve beyit sıralamalarında hacim bakımından diğer nüshalara nazaran çok daha geniş olan H1 – çalışmamızda SÜ1- nüshasının esas alınması ve Farsça şiirlerin A – çalışmamızda A- nüshasına uyularak *Dîvân*'ın sonuna eklenmesi metnin tertibine yönelik tercihlerdir. Metnin imlası hakkında bir cümle ile 15. yüzyıl Türkçesinin fonetik özelliklerinin takip edildiği ve bu suretle hareketli olan bir *Ahmed Paşa Dîvânı* nüshası⁷ ile H2 – çalışmamızda SÜ2- nüshasının esas alındığı ifade edilmektedir. Tereddüde düşüldüğü esnada güvenilir olduğu düşünülen A nüshasına itibar edilmesi, varyant tercihleri hususunda öne sürülen tek ilkedir. Ön söz kısmında yönetime dair bir paragraf dahilinde dile getirilen hususlar bu şekilde özetlenebilir.

Gerek ön sözdeki ifadelerden gerekse metnin kendisinden hareketle bazı çıkarımlarda da bulunulabilir. İpekten'in gerekli durumlarda “A” nüshasının temel alındığına yönelik açıklamasından metin tenkidinin “tercihe dayalı bir yöntem” ile yapıldığı izlenimi oluşsa da

Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, Milli Kütüphane Yazmalar Kolesiyonu, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi, Glasgow Üniversitesi Kütüphanesi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Cezayir Milli Kütüphanesi, Saint Petersburg Yazma Eser Kütüphanesi, British Library, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, <https://www.yazmalar.gov.tr/katalog-tarama>, <https://portal.yek.gov.tr/works/search/full>, Fihrişvâre-i Destneveştâ-yı İnan (DNA) (Short Catalogue of Iranian Manuscripts).

⁷ İpekten'in işaret ettiği Millet Kütüphanesi'nde AE10 arşiv numarasında kayıtlı olan *Ahmed Paşa Dîvânı* nüshasının istinsah tarihi 904/ 1498/ 1499 olarak tespit edilmiştir bk. (Kadaş 2022: 86). Ayrıca gerek bu nüshada gerekse H2 nüshasında hareketler bulunmamakla ortada bir yanlışlık olduğu hatıra gelmektedir.

yapılan aparat kontrollerinde hemen her divan nüshasına eşit suretle yaklaşıldığı tespit edilmiştir.⁸ Bu durum varyant tercihlerinde merkeze bir nüshanın alınmadığını dolayısıyla seçmeci bir yöntem izlendiğini gösterir.⁹ Değnilmesi gereken bir diğer husus tenkitli metinde şiir mecmualarının ne ölçüde kullanıldığına dairdir. İpekten, Karamanlı Nizâmî'nin nazireciliği gereği çalışmasında dört adet nazire mecmuasından da faydalanmış ve divan nüshalarında bulunmayan dört şiiri nazire mecmuaları aracılığıyla neşre dahil etmiştir. Aparatlardaki kullanımlar İpekten'in divan nüshaları ile şiir mecmuaları arasında herhangi bir ayırım yapmadığını ima etmektedir. Ayrıca kelime tercihi sıklıklarından hareketle nazire mecmuaları içerisinde bilhassa *Câmi'ü'n-Nezâir*'e itibar edildiği tespit edilmektedir.¹⁰

Aparat tertibinde ilk olarak doğru olduğu düşünülen varyanta yer verilmiş "]" işaretinden sonra gelen kısımda ise nüsha farklılıkları gösterilmiştir. Nüshalarda yer almayan beyitler için "...de/ da yok", sıra no.ları farklı olan beyitler için "...de/ da 3. beyit", vezni tutmayan beyitler için "vezni bozuk", nüshada tercih edilenden farklı bir beyte rastlandığında "...beyti yazılmış", seçilen kelime veya kelime grubunun nüshada bulunmaması durumunda "- (nüsha rumuzu)" ibareleri aparatlarda görülen ve tüm neşir boyunca tutarlı bir biçimde tekrar edilen notlandırmalardır. Ayrıca kaydedilen şiir, nazire olarak yazılmışsa "Ahmedî'ye nazire; Şeyhî'ye nazire" ifadesiyle; kaydedilen şiire başka şairlerce nazireler yazılmışsa "bu gazele yazılan nazireler için bk." ifadesiyle aparatların başında değnilmiştir. Tarlan neşirlerinde de yer yer görülen, varyant tercihinin nedenlerine dair kısa malumatlara rastlanmamıştır. Ayrıca metinde yer alan ayet¹¹, hadis ve Arapça-Farsça kalıp sözlerin aparatta tercümelerinin verilmesi hususu tercih edilmemiştir.

Metnin imlası hususunda bilimsel yayınlarda kabul gören transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Arapça ibareler ve Farsça mısra, beyit ve manzumeler Arap harfleri ile metne dahil edilmiştir. Yabancı dillere ait bu metinlerin neşirde herhangi bir yerde tercümelerine rastlanmamaktadır.¹² Tarlan neşirlerinde de olduğu vechile Farsça şiirler, gazellerden sonra toplu bir biçimde gösterilmiştir.¹³

Özetle tenkitli metnin yöntemine dair hususların ön söz kısmında açıklanması, Arapça ve Farsça şiirlerin neşirde gösterimi, aparat tertibi, varyant tercihlerinde tüm divan nüshalarına eşit suretle yaklaşılması vb. hususlardan İpekten'in, Tarlan'ın tenkitli metin metodolojisini takip ettiği anlaşılmaktadır.

Karamanlı Nizâmî Divânî'nin Yeni Nüshalarının Tavsifleri

Karamanlı Nizâmî Divânî'nin tespit edilen 7 yeni nüshasının 2'si yurt içi; 5'i yurt dışı kütüphanelerindedir. Mısır, 3 nüsha ile *Divânî'nin* en çok bulunduğu ülke olup İngiltere ve Amerika

⁸ Taranan kaside ve gazellerin tüm divan nüshalarında yer alıyor olmasına dikkat edilmiş, bir divan nüshası dahi eksik ise o manzume incelemeye tabi tutulmamıştır.

⁹ Tercihe dayalı yöntemde diğer adıyla tercih metodunda seçilen bir nüsha esas ittihaz edilip diğer nüshaların tercih edilen nüsha ile farkları aparatta gösterilir. Seçmeci yöntemde ise naşir, metnin tüm varyantlarına eşit mesafede yaklaşır. Değerlendirme sonucu uygun gördüğü metni seçer ve diğer nüshalardaki farkları aparatta gösterir (Polat 2015: 282).

¹⁰ Divan nüshalarında bulunmayan 38, 49 ve 81 nolu gazeller *Câmi'ü'n-Nezâir*'den alıntılanmıştır.

¹¹ *Karamanlı Nizâmî Divânî*'ndeki ayet iktibasları ile ilgili bk. (Turan 2021).

¹² Farsça manzumelerin tercümeleleri ile ilgili bk. (Ay Say ve Günan 2023).

¹³ İpekten'in Arapça ve Farsça ibareleri Arap harfleri ile göstermesi hususunda da Tarlan neşirlerini takip ettiği kanaati hâsıl olmuştur.

da birer nüshanın bulunduğu ülkelerdir. Temin edilerek incelenen 6 nüshanın tanıtıcı bilgileri şöyledir:¹⁴

Millî Kütüphane Yazmalar Kolesiyonu, 6 Mil Yz A 6312/1 (MK)

İstinsah Tarihi: -

İstinsah Eden: -

Boyut: 17,5x12,5-13,5x9 cm

Yaprak Sayısı: 1a-69a

Yazı Türü: Talik

Kâğıt Türü: Abadî

Baş: Mücmelen budur ki zıkr itdüm velî tafşilini

İhtiyâr itmek gerek zîrâ ki yokdur iktidâr

Sonu: Yağsan Nizâmî'yi ne 'aceb cevruñ odına

Pervânesini oda yağar çünkü her çerâğ

Millî Kütüphane nüshası; şirazesi dağmık, salbek şemseli, zencirekli, köşebendi kahverengi deri ciltte muhafaza edilmektedir. Nüshanın ilk bölümünde bir miktar sayfa eksikliği göze çarpmaktadır. Cetvelleri kırmızı mürekkepli, iki sütuna yazılan şiirleri başlıksız, sayfaları reddededir. 69b'de beyitler, 70a'da bir gazel, son yaprakta İbrahim Efendi (ö. ?) adına mühür bulunmaktadır.

Nüshada 10 kaside, 2 mesnevi, 118 gazel, 1 muhammes, 1 murabba, 4 nazm, 1 kıta, 10 beyit; Farsça 16 gazel, 1 tahmis, 10 kıta, 11 beyit bulunmaktadır. 185 manzume ve 1632 beyitten oluşan Millî Kütüphane nüshası, *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nın en hacimli nüshasıdır. Nüshadaki 1 kaside, 3 gazel, 2 kıta, 1 beyit; Farsça 4 kıta, 8 beyit tek tanıklıdır.

Nüshanın tertibi; kasideler, Farsça gazeller, Türkçe gazeller, kıta ve beyitler, mesneviler biçimindedir. Muhammes ve murabbalar gazeller bölümünde; Farsça ve Türkçe kıta, beyitler karışık olarak mesnevilerden önce bulunmaktadır.

24b-30a, 51b-58b'deki sayfaların karıştığı tespit edilmiştir.

6b'de bir ifade ile 16b'de Farsça gazelin üç beytindeki dize sonu ifadeleri müstensih tarafından silinerek sayfa kenarına yeniden yazılmıştır.

Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, 321 (S)

İstinsah Tarihi: -

İstinsah Eden: -

Boyut: 21,5x16 cm

Yaprak Sayısı: 1-51b

Yazı Türü: Talik

Baş: Cân u dildür sen meh-i bedrüñ mekânı dâ'imâ

Ol sebebdendirler ey dilber saña Bedrü'd-dücâ

¹⁴ Mısır'da bulunan iki nüshaya ulaşılabılmış ve Mısır Milli Kütüphanesi'nde 186/ Edeb-Farsî arşiv numarasında yer alan *Dîvân* nüshasının temini tüm girişimlerimize rağmen mümkün olmamıştır. Tavsifler yapılırken her nüsha için nüshanın bulunduğu kütüphane ve arşiv numarası bilgisi başlık olarak belirlenmiş ve en sona parantez içerisinde o nüsha için tayin olunan rumuza yer verilmiştir.

Sonu: Yağsan Nizâmî'yi ne 'aceb cevriñ odına

Pervânesini oda yağar çünkü her çerâğ

Sadberk Hanım Müzesi nüshası; 116 varaktan oluşan bir mecmuanın ilk bölümündeki 52 varağa kaydedilmiştir. Mavi kâğıtla kaplanmış bir cilt içerisinde yer alan mecmuada, yazı alanı ve satır sayısı değişmektedir. Sayfalar cetvelsiz, kimi şiirler başlıklıdır. Sayfa kenarlarında mecmuanın müstensihî tarafından yazılan beyit ve şiirler ile yapılan tashihler göze çarpmaktadır. İlk sayfada müze ve kütüphaneye ait kayıt numaraları, mühür ile "Dîvân-ı Nizâmî" yazısı bulunmaktadır.

Karamanlı Nizâmî Dîvânı, gazellerle başlamaktadır. 1a-22b'de 101 Türkçe, 8 Farsça gazel bulunmaktadır. Türkçe ve Farsça gazeller karışık istinsah edilmiştir. 23a-42a'daki farklı şairlere ait şiirleri ihtiva eden şiir mecmuası divanın kâtibi tarafından hazırlanmıştır. 42b-51b'de *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nın kasideler bölümüne ait 6 manzume bulunmaktadır. "Çerâğ" redifli gazel, kasideler arasındadır. *Dîvân*'daki toplam manzume sayısı 116, beyit sayısı ise 1087'dir. Nüshada beyit ve kıt'alar bulunmamaktadır. Metnin istinsahında, başvuru kaynaktaki okunamayan ya da tereddüt edilen ifadeler sıralı noktalar ile gösterilmiştir. 4 kaside, sahh kaydıyla başlıklandırılmıştır. 10a, 43. gazelin ikinci beytiyle başlamakla öncesinde bir varağın eksik olduğunu ima etmektedir. 11a'dan sonra ye harfli gazellerin olduğu, arkası boş yaprak sonradan eklenmiştir. 10b'deki "ikiñüz" redifli gazel tek tanıklıdır.

Mecmuada yazım yılının tespitinde kullanılabilecek bir kayıt yoktur. Ancak XVII. yüzyılda yaşamış şairlere ait eserler denk gelmesi mecmuanın bu dönem veya sonrasında yazıldığını göstermektedir.

Manchester Üniversitesi, John Ryland Kütüphanesi, MS 62 (C)

İstinsah Tarihi: -

İstinsah Eden: -

Boyut: 21x14 / 18x9 cm

Yaprak Sayısı: 195a-299a

Satır: 17

Yazı Türü: Nestalik

Kâğıt Türü: Aharlı

Baş: یا اشرف البریتة یاسیدالوری

اعلی الاله ذاتوك قدر امدزلا

Sonu: شدضعف ازدردابرویت مه نوا انچنان

می نماید ان بهلویش از لا غری

Karamanlı Nizâmî Dîvânı'nın İngiltere nüshası; 537 yapraktan oluşan, 14 divanı ihtiva eden mecmuanın 195a-299a yaprakları arasında, ilk iki yaprağı hariç olmak üzere *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın sayfa kenarlarına yazılmıştır. Divanlar mecmuası, kahverengi miklepli, şemseli deri bir cilttedir. İlk iki yaprağında tezhipli bir fihrist; Benli Fethizâde Mehmed yazılı mühür, Derviş Hulvi ve Abdulhay Mustafa adına temellük kayıtları bulunmaktadır.

Nüsha, *Dîvân-ı Nizâmî* yazılı, tezyin edilmiş bir serlevha ile başlamaktadır. 196a-207a arasında kasideler yer almaktadır. Bu bölümde başlıksız 7 manzume bulunur. Gazeller bölümünün başlangıcında mavi zemine iki yana dizilmiş iki çiçek ve sarı yaprak ile yazısız bir serlevha tezyin

edilmiştir. 207a-239b arasında 112 gazel, 2 murabba ve 1 muhammes yer almaktadır. Eksik sayfası bulunmayan nüshada kıta ve beyit sayısı diğer nüshalara göre azdır. Nüsha 3 kıta (239b), 4 beyit (240a) ve Farsça yalnızca bir beyti ihtiva etmekte ve bu beyit ile sonlanmaktadır. Nüshadaki beyit sayısı 1160'tır.

Oldukça itina ile hazırlanan nüshada düzeltilen, silinen ya da sayfa kenarına yazılan bir ifade bulunmamaktadır. Varakların merkezinde bulunan *Ahmed Paşa Dîvânı*'nın sayfaları reddededir. Yapraklar, sonradan roma rakamları ile numaralandırılmıştır.

Mısır Millî Kütüphanesi, 161 (K)

İstinsah Tarihi: -

İstinsah Eden: -

Boyut: 24,5x13,5 cm

Yaprak Sayısı: 151a-198b

Yazı Türü: Talik

Kâğıt Türü: Aharlı

Baş: الوری سید یا البریة اشرف یا

مدزلاً أ ر قد ذاتوك الاله اعلى

Sonu: Çanumı dök itme nālân hecr ile qânûn gibi

Çün meşeldür didiler qan eyle qânûn eyleme

Mısır Millî Kütüphanesi, 161 nüshası, Necâtî ve Ahmed Paşa divanlarının sayfa kenarlarına istinsah edilmiştir. Divanın bulunduğu mecmuada Mesihî, Şem'î, İshak Çelebi, Kemal-i Cem divanları da bulunmaktadır. Divanlardaki başlıklar tezhipli, cetveller yaldızlıdır. 1a'da salbekli bir şemse, okunamayan mühür ve fihrist yer almaktadır.

10 kaside, 2 mesnevi, 111 gazel, 1 muhammes, 2 murabba, 2 nazm, 1 kıta, 1 beyit; Farsça 4 kıta, 1 beyit ihtiva eden nüshadaki beyit sayısı 1357'dir. Nüshanın tertibi; kasideler (151a-170b), gazeller (170b-191b), kıta ve beyitler (196b-198b) biçimindedir. Mesneviler ve "çerâğ" redifli gazel kasideler bölümündedir. Farsça ve Türkçe kıta, beyitler karışık olarak sonda bulunmaktadır. Nüshada Farsça gazel bulunmamaktadır.

Mısır Millî Kütüphanesi, 18 (K1)

İstinsah Tarihi: 988/1580

İstinsah Eden: Şücâ Şîrâzî

Boyut: 30x18

Yaprak Sayısı: 286b-344a

Satır: 13

Yazı Türü: Talik

Kâğıt Türü: Aharlı

Baş: یا اشرف البریة یاسیدالوری

اعلى الاله ذاتوك قدراً مدزلاً

Sonu: Çün reng-i çehre-i tu nigâred derûn-i dil

Mümtâz key şevd der-gül-i aḥmer âyine

Karamanlı Nizâmî Dîvânî'nın Mısır Milli Kütüphanesi, 18 arşiv numarada kayıtlı nüshası 344 yapraktan oluşan *Necâtî Dîvânî'nın* sayfa kenarlarına istinsah edilen divanlardan biridir. Nüshadaki sayfalar çift sütun ve altın yıldız cetvelli; başlıklar tezhipli ve altın yıldızlıdır. Zahriyede “*Musavver Dîvân-ı Necâtî*” başlığı, Sarıkçızade İbrahim Râzî adına temellük kaydı ve istinsah edilen divanların bilgilerini içeren not bulunmaktadır (İlhan 2023a: 361). Eserin istinsahında kullanılan mürekkebin bazı yapraklarda dağılması, manzume başlıklarındaki altın yıldızın mikrofilm kopyasında silik hâle gelmesi metnin okunmasında güçlük yaşanmasına neden olmaktadır.

Nüsha; 7 kaside, 104 gazel, 1 murabba, 1 kıta, 3 nazm 8 beyit; Farsça 2 gazel, 6 kıta, 3 beyit olmak üzere 1366 beyitten oluşmaktadır. Tertibi; kasideleler (286b-296b), Farsça manzumeler (297a-298b), gazeller (298b-337b), musammat (337b-338b), kıtalar ve beyitler (338b-344a) biçimindedir. “Tâ şafha-i ruhsâre ḥaṭîñ yazdı raḳamñı” matlalı gazel Farsça manzumelerden sonra kaydedilmiştir. Divan, “nergis” redifli kaside ve “âyine” redifli Farsça kaside ile tamamlanmıştır (340a-344a).

Michigan Üniversitesi, İsl. Ms. 850 (M)

İstinsah Tarihi: -

İstinsah Eden: -

Boyut: 19,8x11,6; 12,6x6,3 cm

Yaprak Sayısı: 34-84

Yazı Türü: Nesih

Kâğıt Türü: Aharlı

Baş: يا اشرف البريتياسيدالورى

اعلى الاله ذاتوك قدر امدزلا

Sonu: Ger ölüm irmedin ol güne vaşiyet iderem

Sinümün üstine bir ḳubbe-i sîmîn yapalar

Karamanlı Nizâmî Dîvânî'nın Michigan Üniversitesi nüshası, *Dîvân-ı Atâyî* ile bir arada hazırlanmıştır. Kahverengi meşin bir ciltte muhafaza edilen divan mecmuası 84 yapraktan oluşmaktadır. Şiirler çift sütunlu, cetveller ve şiir başlıkları altın yıldızlı, sayfalar reddedeli; divanların unvan bölümleri mavi, sarı, siyah zemine çiçeklerle tezyin edilmiştir. Baş ve sonda birer yaprak boş bırakılmış, bütün sayfalar roma rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Zahriyenin üst bölümünde divanların adlarının yazıldığı bir başlık, kütüphane numarasını içeren mühür, Elḥâc Muştafâ Şıdkî adına mühür ve 1179/1765-1766 yılına ait temellük kaydı; alt bölümünde eserin 1833'te hediye edildiğine dair bir yazı bulunmaktadır.

Nüsha; 7 kaside, 111 gazel, 2 murabba, 1 muhammes, 2 kıta, 6 beyit; Farsça 16 gazel, 1 tahmis, 4 rubai, 1 beyit olmak üzere 1309 beyit ihtiva etmektedir. Tertibi; kasideleler (34a-44a), Farsça manzumeler (44a-48b), gazeller (49a-81a), mukattaat ve müfredler (81a-82a) biçimindedir. Muhammes ve murabbalar gazeller; “çerâğ” redifli gazel, kasideleler bölümünde yer almaktadır.

Nüshalar Arası İlişkiler

Tenkitli metin çalışmalarında nüshaların birbiriyle ilişkisinin belirlendiği bir şecerenin hazırlanması temel amaçlardan biridir. Nüshalar arası ilişkilerin belli ölçütlerde tespit edildiği ve nüshaların akrabalık düzeylerinin belirlendiği böylesi çalışmalar, metin tenkidinin sıhhati açısından büyük önem taşır. Zira nüsha grupları ve nüshalar arası ast-üst ilişkileri ortaya çıkarılarak tenkitte kullanılacak nitelikli nüsha seçimi doğru bir biçimde yapılabilir. Bu minvalde *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nın yeni tespit edilen ve Haluk İpekten neşrinde de kullanılan tüm nüshaları, başta nüshalarda yer alan manzumelerin sıralanışları olmak üzere çeşitli kriterlerce değerlendirmeye tabi tutulmuş ve sonuç itibarıyla iki ana nüsha grubu ortaya çıkarılmıştır. Burada takip edilen temel amaç, ileride yapılacak bir tenkitli divan neşri için güvenilir bir nüsha zeminini oluşturmaktır. Nüsha grupları ve grupların tespitinde başvuru esaslar şöyle sıralanabilir:

1. Grup: A, C, M, MK, K, SÜ1, K1, S, AK.

14 nüshası tespit edilen *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nın nüshaları bu kolda yaygınlaşarak genişlemiştir. Koldaki nüshalardan biri hariç -MK - diğer nüshalar bir mecmuanın parçası olarak istinsah edilmiştir.

Karamanlı Nizâmî Dîvânı'nın en hacimli nüshalarının olduğu gruptur. Nüshaların çoğu, şairin vefatından sonra istinsah edilmiştir.¹⁵ İpekten neşrinde yer almayan yeni nüshaların tamamı bu grubun üyesidir. Bu grupta bulunup da diğer grupta bulunmayan manzumelerden bazıları şunlardır:¹⁶

K.7, K.8, K.9, K.10, G.80, "gönül" redifli muhammes; 1, 3, 6, 7, 8, 14, 16. Farsça gazeller.

Bu gruptaki nüshalar üç alt gruba ayrılmaktadır:

Birinci alt grup; A, C, M nüshalarından oluşmaktadır. İpekten neşrinde kullanılan ve tenkitli metnin önemli unsuru olarak anlatılan A, grubun en hacimli ve rivayetleri tutarlı olan nüshasıdır. Ancak yapraklarının çoğu muhtemelen farklı bir nüshanın istinsahı sürecinde kaybolmuştur. A ve C arasında kaynak-üretilen nüsha ilişkisi vardır. Anılan nüshalar arasında tertip biçimi, manzumelerin sıralaması, manzumelerdeki beyit sayısı ve sıralaması ile rivayetler bakımından tam uyum bulunmaktadır. C'nin kâtibi, Farsça şiirleri istinsah etmemiştir. A'daki Farsça kıtaları atlayarak "Ger cihānuñ bir yire cem' itseler naqqāşını" matlalı kıtayı yazmıştır. Böylece C'nin kaynağının A olduğu kesinleşmektedir. Alt grubun kaynağının bir olduğunu gösteren pek çok ortak yön tespit edilebilmektedir:

- Farsça manzumelerin ilki tahmistir.
- Farsça 6. gazel yalnızca M ve A'da yer almaktadır.
- 76. gazelin matla beyti ile 53. gazelin İpekten neşrinde bulunmayan iki beyti sadece bu alt grupta bulunmaktadır.
- 57. gazelin 6. beyti yoktur.

MK, yeni tespit edilen nüshalar içerisinde hacimce en geniş olanıdır. Müstakil bir divan olarak hazırlanmasıyla alt grubun diğer üyelerinden ayrılmaktadır. Rivayetleri, şiir sıralaması ve tertibi birinci grubun nüshalarıyla uyumludur. Müstensih, bilinmeyen bir kaynaktan ulaştığı manzumeleri de *Dîvân*'a eklemiştir. Fatih'in sadrazamı Mahmud Paşa'ya sunulan kaside, şairin iki

¹⁵ A, K, C, M nüshalarının istinsah tarihi belli olmasa da yer aldıkları divan mecmualarındaki şairlerin yaşadıkları yüzyıldan yola çıkılarak 16 ya da 17. yüzyılda istinsah edildikleri değerlendirilmektedir. S'nin bulunduğu mecmuaya kâtip tarafından 16 ve 17. şairleri kaydedilmiştir. MK'nin yazılma döneminin belirlenmesini sağlayacak bir veri bulunmamaktadır.

¹⁶ K: Kaside; G: gazel.

tarih kıtası, diğer alt gruptan K1'in de ihtiva ettiği, yeni tespit edilen Farsça kaside bu manzumelerden bazılarıdır.

Bir divanlar mecmuasında yer alan K'nin gruptaki nüshalardan özellikle MK'ye yaklaştığı, bu nüsha ile ortak manzume ve rivayetlere sahip olduğu görülmektedir. Şairin yeni tespit edilen mesnevileri ve *Elâ ey Âsaf-ı Cemşîd-rif'at* matlalı yeni kasidesi, sadece MK ve K'de bulunmaktadır.

İpekten neşrinin en hacimli ve tarihi belli olan tek nüshası olan SÜ1, ait olduğu grubun yanı sıra diğer grubun nüshalarıyla ortak rivayetleri ve şiirleri içermektedir. Bu durum, nüsha ya da nüshanın kaynağının birden fazla nüshanın mukabelesi ile oluşturulduğunun göstergesidir. SÜ1'in birinci grupta olan ortak yönlerinden bazıları şunlardır:

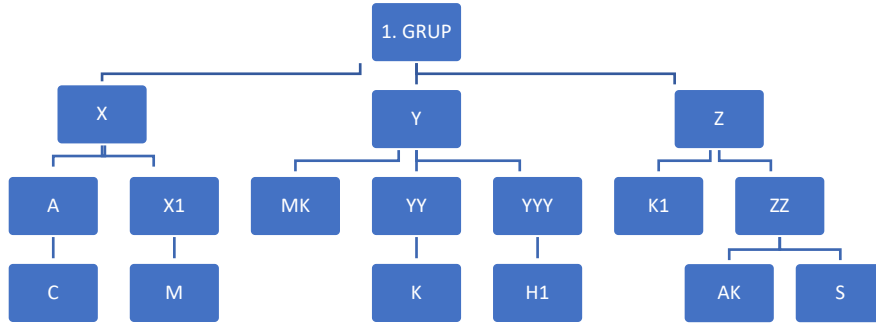
Virdüke bûy-ı zülfüñi bād-ı şabâ hasen matlalı yeni gazel MK, K ve C; İpekten neşrinde SÜ1'den yararlanarak kaydedilen 8. kaside, MK ve K'de de bulunmaktadır.

K1, *Dîvân*'ın tarihi belli olan yeni nüshasıdır. On altıncı yüzyılın sonunda istinsah edilen nüsha, birinci grubun tertip ve rivayet özelliklerini tam olarak taşımaktadır. İpekten neşrinde *Câmi'ü'n-Nezâîr*'den alıntılanan "heves" redifli 49. gazel sadece K1'de bulunmaktadır. Nâşirin son beyitlerinin bulunduğu sayfasının eksik olduğunu ifade ettiği 8. kaside K1'de de bulunmaktadır. Söz konusu kasidenin eksik üç beyti böylelikle tespit edilmiştir.

S, *Dîvân*'ın bir şiir mecmuası ile istinsah edilen nüshasıdır. Kâtip sadece gazel ve kasideleri zaman zaman sahh kayıtları ile istinsah etmiştir. Nüshanın rivayetleri en çok alt grubun diğer üyesi K1 ile benzeşmektedir. Ayrıca tek tanıklı "ikiñüz" redifli gazeli içermektedir.

AK, S ile ortak kaynaktan yararlanarak çoğaltılmış bir nüshadır. İki nüshanın şiir sıralaması ve rivayetleri büyük ölçüde benzer özellikler göstermektedir. AK'in müstensihi TK ya da bu nüsha ile ortak özelliklere sahip farklı bir kaynağa daha başvurmuş, temel kaynaktan bulunmayan manzumeleri, beyitleri kaydetmiş; kimi rivayetlerde anılan kaynağı esas almıştır.

Birinci gruptaki nüshaların ilişki ağını gösteren şema şöyledir:



2. GRUP: Ü, TK, AE, SÜ2

İkinci grubun nüshaları müstakil bir divan biçiminde istinsah edilmiştir. Ü dışındaki nüshaların özellikle kaside ve Farsça manzume sayıları ilk gruba göre oldukça azdır. Nüshalar arasındaki ilişki ağı ilk grupta olduğu gibi belirgin ve kolaylıkla ayırt edilebilecek düzeyde değildir. Bunda nüshaların kaynaklarının erken döneme ait olmalarının belirleyici rol oynadığı değerlendirilmektedir. Grubun üyeleri iki alt grubu teşkil etmektedir:

Ü, grubun eksik yaprağı olmayan tek nüshasıdır. Rivayetleri bakımından en çok TK ile uyumludur. Birinci gruptaki nüshalarla da tertip, şiir sıralaması ve sahip olunan şiirler bakımından benzerlikler taşımaktadır. Birinci grupta da bulunan manzumelerde rivayet, beyit sayısı ve sıralamalarının farklı olması farklı grupta değerlendirilmesini sağlamaktadır.

TK, kasidelerinin bulunduğu ilk bölümdeki yaprakları eksik ve gazel sayısı sınırlı olmasına rağmen kendine özgü nitelikleri ile öne çıkan bir nüshadır. 64, 65 ve 82. gazeller ile 2. murabba yalnızca TK’de bulunmaktadır. TK ve Ü’nün ortak nüshalarının birinci grubun teşekkülünde rol oynadığı değerlendirilmektedir. İki grup arasında tespit edilen ortak yönlerden bazıları şöyledir:

“çerâğ” redifli gazel Ü, TK ile C, K, M nüshalarında gazeller arasındadır.

Neşirdeki 10 ve 11. kasideler Ü ve A, C, K, M; “bağlar” redifli 40. gazel, Ü ve MK; 48. gazel, Ü ve MK, K, C, M; 67. gazel TK ile SÜ1, S, MK; 93. gazel Ü ve K, C, M nüshalarında bulunmaktadır.

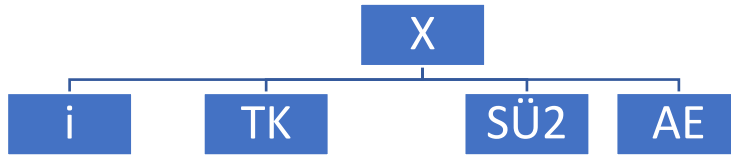
İkinci grubun diğer alt grubunun üyeleri SÜ2 ve AE’dir. SÜ2 eksik sayfaları olmamasına rağmen 10 adet varağın kenarları da kullanılarak sınırlı sayıda manzumenin istinsah edildiği müntahabat karakteri taşıyan bir nüshadır. Rivayetleri ait olduğu grubun yanı sıra ilk gruptan SÜ1 ile de uyumludur.

AE, bu alt grubun manzume sayısı en çok olan nüshasıdır. Kasideler bölümünde bilinmeyen miktarda manzume ile r harfine kadar olan gazeller kayıptır. Nüshadaki şiirlerin sıralaması birinci gruptaki manzumelerle de uyumludur.

Bu alt grubun nüshalarının birinci gruptan en çok SÜ1 ile ortak yönü tespit edilmiştir. İki grup arasındaki ilişkinin bazı örnekleri şöyledir:

“gösterür” redifli 37. gazel AE, SÜ2 ile K1, MK; 96. gazel AE ile M, MK; Farsça 11, 12. gazel AE ile M, A nüshalarında bulunmaktadır.

İkinci grubun bütün alt nüsha gruplarının birinci grubun üyeleri ile ilişkili olduğu belirlenmiş, hiçbirinin başka bir nüshadan üretildiğine dair veriye ulaşılamamıştır. Nüshalar arası ilişki açısından hareketle ulaşılan veriler, bu nüshaların ya da kaynaklarının birinci grubun nüshalarının çoğaltılmasında kullanıldığını göstermektedir. Nüsha grubunun şeması şöyledir:



Tespit Edilen Yeni Şiirlere Dair Aidiyet Sorgulaması: “Tarama ve Tanıklama”

Şairlerin tenkitli neşri yapılan divanlarında bulunmayan ve sonradan tespit edilen şiirlerine dair yapılan çalışmalarda gözle görülür artışlar dikkat çekmektedir. Divan nüshalarının tamamına ulaşmadan ve şiir mecmualarının da belli bir yekûnunu taramadan yapılan divan neşri çalışmaları, sonradan tespit edilip “bilinmeyen gazelleri, yeni şiirleri, yer almayan şiirleri” isimleri ile yayımlanan ve çoğunluğu makale düzeyinde olan böylesi çalışmaların temel sebebi olarak gösterilebilir. Bu çalışmalar kümülatif olarak incelendiğinde yeni bulunan şiirlerin genelde şiir mecmualarından temin edildiği göze çarpar. Tenkitli neşirlerde şiir mecmualarının da gözden geçirilmesi ve anlamlı bir sayı elde edene kadar şiir mecmualarına da müracaat edilmesi önem arz etmektedir. Tespit edilen ve yayımlanan her yeni şiir, tenkitli neşri ikmal etme, şairin hayatına ve şiir muhitine temas etme ve üslubuna dair yeni veriler sunma bağlamında kıymetlidir. Ancak tüm bu kıymet hükümleri şiirlerin atfedildiği şaire olan aidiyetinin tespiti veya şüphe durumlarının en aza indirgenmesi doğrultusunda geçerlidir. Bu minvalde yayımlanan akademik çalışmalara bakıldığında % 71’inde herhangi bir aidiyet sorgulamasının yapılmadığı; kalan yüzdelik dilimde ise üslup ve tanıklama durumları esasında bazı sorgulama işlemlerinin icra edildiği

görülmektedir (İlhan 2023b: 202). Şiirlerin içerisinde yer aldığı yazma esere olan güvene dayalı gelişen bu tutum çeşitli sakıncalar barındırır.

Yeni bulunan şiirlerin divan nüshalarında yer alması, aidiyet sorgulaması için tek başına yeterli ve güvenilir bir veri değildir. Müstensihlerin yazma eserler üzerindeki müdehaleci tavırları farklı şairlere ait şiirlerin divan nüshalarına karışma olasılığını artırmaktadır. Divan nüshalarında da tanıklanmasına rağmen Necâtî, Revânî, Gelibolulu Âlî, Bâkî, Hayâlî, Nefî ve Karamanlı Nizâmî divanlarında yer alan ortak şiirlere dair yapılan çeşitli akademik yayınlar divan nüshalarının sıhhati noktasında fikir verici mahiyettedir. Bunlar içerisinde Karamanlı Nizâmî ile ilgili olduğu cihetle Muhsin Macit'in makalesi dikkat çekicidir. İlgili makalesinde Macit, "Ey cemâlûñ âyeti 'unvân dîvân-ı kadîm" mısrası ile başlayan ve *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* nüshalarının altısında tanıklanan gazelin -73 nolu- *Hatâyî Dîvânı* nüshalarının dördünde de yer aldığını tespit etmektedir (Macit 2017: 270). Aynı gazelin İpekten neşrinde yer almayan ve yeni tespit edilen altı divan nüshasında da bulunuyor olmasından şiirin aidiyetinin Karamanlı Nizâmî lehine bir eğilim gösterdiği sonucu çıkarılabilir.¹⁷ Divan nüshaları, şiir mecmuaları, tezkireler vb. yazma metin tanıklarından elde edilen sayısal veriler, şiirlerin atfedildiği şaire olan aidiyetinin tespitinde belirli bir kanaate ulaşma adına kullanılabilir. Bu bağlamda yeni bulunan şiirlerin aidiyet sorgulamalarında "Tarama ve Tanıklama" ara bir yöntem olarak teklif edilmektedir. Yöntem, içerisinde Turnitin, İthenticate, İntihal.net, Lehçediz vb. tarama programlarının olduğu, pdf veya word halinde temin edilen ve çoğunluğu yüksek lisans ve doktora çalışması olan şiir mecmuaları, divan neşirleri, tezkire metinlerinin taranması ve bu suretle elde edilen verilerin aidiyet temelli sorgulamalarda kullanılması esasına dayalı işlevsel bir sürece dayanmaktadır (İlhan 2023b: 202-206). Yöntem daha önce Necâtî Bey'in şiirleri bağlamında işletilmiş ve şiir mecmualarında Necâtî'ye atfedilen 25 şiirden 13'ünün çeşitli yayınlarda başka şairlere atfedildiği belirlenmiştir (İlhan 2023b: 210). Yöntemin *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* için uygulama aşamaları şöyle sıralanabilir:

- İpekten neşrinde bulunmayıp *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* nüshalarında yer alan şiirler toplu olarak bir word dosyasına kaydedilmiş ve bu dosya Turnitin, İntihal.net ve İthenticate intihal yazılım programlarına tabi tutulmuştur. Böylece temin edilen şiirlerin internet ortamında yayımlanan herhangi bir çalışmada bulunup bulunmadığı sorgulanmıştır.
- İthenticate programında yer alan "Doc-to-Doc Comparison" dosya karşılaştırma uygulaması sayesinde tespit edilen şiirler altı yüze yakın şiir mecmuası, beş yüze yakın divan ve yüze yakın mesnevi metni ile karşılaştırılmıştır.
- Lehçediz programında yer alan "beyit arama"¹⁸ uygulaması ile şiirler, program dahilinde sayıları binlerle ifade edilen metinde taranmıştır.
- Son olarak pdf ve word halindeki metinlerde, ctrl+F tuşlaması ile ortaya çıkan gezinti bölmesine yazılan kelimelerle manuel taramalar da yapılmıştır.

Tüm tarama işlemlerinden sonra şiirlerin Karamanlı Nizâmî'ye aidiyetine dair şüphe oluşturabilecek herhangi bir tanıklanma ile karşılaşılması. "Sensüz ey gül yüzlü şâhum sine vîrân oldı gel" mısrası ile başlayan gazelin Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 1972 arşiv numarası ile kayıtlı şiir mecmuasında Nizâmî adına tanıklandığı belirlenmiştir (Bozyiğit 2015: 236). Bunun haricinde Karamanlı Nizâmî lehine başka bir husus tespit edilmemiştir. Böylelikle şiirlerin aidiyeti meselesinde şüphe durumu en aza indirgenerek sonradan yapılacak daha kapsamlı üslup çalışmaları için zemin hazırlanmıştır.

¹⁷ Muhsin Macit, divan nüshaları ile şiir mecmualarındaki tanıklanma durumlarından ve dönemin siyasi şartlarından hareketle Karamanlı Nizâmî'ye ait olan şiirin, müstensihler marifetiyle *Hatâyî Dîvânı* nüshalarına eklenmiş olduğu kanaatindedir (Macit 2017: 274).

¹⁸ Bk. https://www.lehcediz.com/tarama/pages/arama/beyit_arama.php

Tespit Edilen Yeni Şiirlere Dair Bazı Değerlendirmeler

Karamanlı Nizâmî Dîvânı'nın İpekten neşrinde kullanılmayan altı nüshası incelenmiş ve nüshalarda yer alan 2 mesnevi, 6 gazel, 2 kıta-i kebire, 4 nazm, 4 müfret, 1 Farsça kaside, 2'si tarih kıtası olmak üzere 4 Farsça kıta ve 8 Farsça müfret yeni şiirler olarak tespit edilmiştir. Ayrıca *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* neşrinin muhtelif manzumelerinde bulunmayan 12 beyit, nüsha karşılaştırmaları ile ortaya çıkarılmıştır. En çok üç farklı *Dîvân* nüshasında tanıklanan bu manzumelerin tanık sayısı yer yer teke düşmekte; Milli Kütüphane –MK rumuzlu- nüshasının tek tanıklı şiirleri barındırma noktasındaki işlerliği dikkat çekmektedir. Toplamda 355 beyitten oluşan bu şiirler, *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nu tekmiil ettiği gibi şairin hayatına ve üslubuna temas eden bazı verileri içermesiyle önem arz etmektedir.

İlk mesnevide şair, döneminde temasta olduğu düşünülen yöneticiye/ sultana hitap etmekte; 13 beyit boyunca memduhun, kahramanlık, adalet, hükümlerlik vb. açılardan övgüsünde bulunmaktadır. 14. ve 15. geçiş beyitlerinden sonra şair memduhundan ayrı düştüğünde başından geçen bir olayı anlatmakta, gittiği yerdeki işret ortamına temas ettikten sonra bir kadınla yaşadığı özel bir durumu, yer yer müstehenliğe varan mizahi bir üslupla tablolatmaktadır.¹⁹ Mesnevi, sergüzeşt-nâme²⁰ nevinden olup cinsel rahatsızlığa dayalı bir hikâyenin anlatımı ile bahnâmeleri de akla getirmektedir.²¹ İkinci mesnevide şair sevgiliye hitap etmekte, yüz, alın, yanak, göz, kaş, kirpik, saç vb. güzellik unsurları üzerinde ayrı ayrı durarak teşbih ve istiare sanatları çerçevesinde ve klasik şiirin genel tasavvurları doğrultusunda sevgiliyi resmetmektedir. 57. beyitten itibaren kendisine dönen şair sevgiliden ayrı içinde bulunduğu zorluklardan dem vurmakta ve kavuşma temennisini yenilemektedir. 103. beyitten sonra ise memduhunun sağlık ve güzellik içerisinde yaşamanı devam ettirmesi hususunda iyi dileklerde bulunmaktadır.

Tespit edilen gazeller; kelime seçimi, redifleri, dil ve üslup özellikle itibarıyla Karamanlı Nizâmî'nin şiirleri ile benzerlikler gösterir. İlk gazelinde şair mahublarından Mustafa'ya seslenmekte, güzellik unsurlarını sıraladığı beyitlerden sonra Allah'tan Mustafa'ya kavuşmak için niyazda bulunmaktadır. Mahub içerikli bir diğer şiiri ise 5 nolu gazeldir. "Hasen" redifli gazelde, tevriye imkanlarından da yararlanılarak redifin yer yer "Hasan" şeklinde de okunmasına munasip bir tavır sergilenmektedir. Karamanlı Nizâmî'nin şiirlerinde "Ali Bâlî, Cafer, Kapıcıoğlu Memi (G/ 38), Yusuf (G/ 60), Pîrî /G/ 61), Nigârî (G/ 107), Mustafa (G/ 121), Ali (Diğer şiirler III)" isimleri ile sevgili adlarının açık bir biçimde verildiği görülmektedir. Tezkirelerden de bazı anekdotlar paylaşan İpekten, bu durumu şairin zevk ü sefa düşkünlüğüne ve hafif hareketli oluşuna bağlamaktadır (İpekten 1974: 20-21). "Çerâğ" redifli 3 nolu gazel, *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nda aynı redifle yazılmış 54 nolu gazeller kelime seçimi ve mana noktasında benzerlikler arz etmektedir. 6 nolu gazelin redifi "kan eyle kânün eyleme" meselidir. Gazelde geçen "Hicrle kânün gibi ifletme

¹⁹ Metinde yer alan ve sayısı 12'yi bulan bu beyitlerde argonun da ötesinde müstehenliğe varan kelimelerin geçtiği tespit edilmiş ve bu durum nedeniyle beyitler neşredilmeden "... " işareti ile gösterilmiştir.

²⁰ Sergüzeşt-nâmeler "şairlerin başlarından geçen hâdiseleri ve bu hâdiselerden kaynaklanan duygu ve düşüncelerini -doğrudan ya da kurmaca unsurlarla zenginleştirerek- kendi ağızlarından anlattıkları eserler" olarak tanımlanmaktadır (Gökâl 2006: 7). Klasik edebiyatta sergüzeşt-nâme, hem edebî türün adı olarak kullanılmış hem de bu meyanda ortaya konan eserlerde kitap ismi olarak yer almıştır.

²¹ Bâhnâme, "cinsel konularla ilgili yazı ve resimleri ihtiva eden kitap" anlamına gelmektedir. "Cinsel yetersizlik –metinde de değinilen mevzudur-, düzensizlik ve bozukluklara" dair konuları içeren bu eserler, çeşitli ilaç tavsiyelerinde bulunmakla tıbbî metinler olarak değerlendirilmiş, ilimler tasnifinde "ilm-i tıb" başlığı altında sunulmuştur. Zamanla tedavi ve ilaç tavsiyelerini içeren kısımların azaldığı ve şehveti artıran müstehen hikâyelerin anlatımının yaygınlık kazandığı tespit edilmektedir (Canım 2011: 25).

öldür cevrle- Kim meşeldür didiler an eyle an n eyleme" beyti *Karamanlı Niz m  D v n *'nda müfret halde bulunmaktadır ( pekten 1974: 256).

Kaydedilen iki adet kıta-i kebirede içinde bulunulan kötü şartlar ileri sürülerek hitap edilen kişiden bazı iyileştirici talepler zikredilmektedir. İlk kıtanın muhatabı Mahm d Paşa'dır ( . 878/ 1474). Niz m 'nin İbrahim Bey (1), P r Ahmed (3), K sım Bey (1) ve Fatih Sultan Mehmed'e (1) yazdığı kasideleri malumdur. Bu kıta ile kaside yazdığı ve dolayısıyla temasta olduğu kimseler arasına Mahm d Paşa da dahil olmuştur. 1467-68 yılları arasında Sadrazam Mahm d Paşa ile P r Ahmed arasında yapılan savaşta P r Ahmed yenilgiye uğramış ve Karamanoğulları fiilen son bulmuştur (Gök 2022: 193). Karamanlı Niz m 'nin Mahm d Paşa ile tanışması bu tarihten sonra olmuş ve muhtemelen kıta-i kebire de yaşanan bu yakınlaşma esnasında kaleme alınmıştır. Kıta, Mahm d Paşa ile Karamanlı Niz m  arasındaki hamî/ musahip ilişkisini delillendirme açısından kıymetlidir. İkinci kıtada ise kıtanın sunulduğu kişi açısından durum biraz müphemdir. Zira kıtada övülen ve kendisinden mansıp talep edilen kişi açıkça belirtilmemiştir. Metin içerisinde geçen " saf-ı Cemşid-rif'at, vez r-i şeh-niş n, sadr-ı sudur (başvezir/ sadrazam), az z-i cümle ikl m-i Karaman, kanı geçmiş sel t nler vez ri" ifadeleri kıtanın, bir vezire yahut Karaman ve civarını yönetmekle amir bir valiye yazıldığı izlenimi uyandırmaktadır. şu halde akla ilk gelen ihtimal olarak kıtada hitap edilen şahsın Sadrazam Mahm d Paşa olduğu söylenebilir. Nitekim ilk beytin ikinci mısrası "Ser-i şadr-ı şud r-ı şehr-i Y n n/ Yunan şehirlerinin sadrazamı" ile Sadrazam Mahm d Paşa'nın Fatih ile beraber balkanlarda ve bilhassa Mora Yarımadası'nda yaptığı fetihler akla gelmektedir.²² Ancak kıtanın ikinci beytinde "Süleyman şah-ı Azam" ismi zikredilmekte, dördüncü ve beşinci beyitlerde ise hitap edilen kimsenin sultan soyundan geldiği ve atalarının Germiyan topraklarına hükmettiği ifade edilmektedir. Karamanoğulları Beyliği içerisinde yönetim payesine erişen iki Süleyman ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki Seyfeddin Süleyman Bey olup 1352-1361 yılları arasında beyliği kardeşi Alaeddin Ali Bey'le beraber yönetmiştir. Diğer Süleyman ise İbrahim Bey'in ( . 868/ 1464) P r Ahmed, İşhak, K sım, Ali, Karaman, N re S fi ve Süleyman olan yedi oğlundan birisidir. İbrahim Bey'in vefatından sonra K sım Bey'in Karaman Beyi olduğu esnada her bir kardeşin ayrı vilayetlere h kim olduğu ancak hutbe ve sikkenin Kasım Bey'e ait olduğu *şik r  Tarihi*'nde nakledilmektedir (Tosun 2021: 292). Süleyman'ın Karamanoğulları arasında yaşanan taht mücadelesinde Fatih'e sığındığı Fatih'in de ona tımar verdiği tespit edilmiştir (Gök 2022: 189). Karamanlı Niz m 'nin yaşadığı zaman dilimi dikkate alındığında şiirde bahsi geçen Süleyman şah'ın İbrahim Bey'in oğlu olup kısa bir dönem bulunduğu vilayete vali olan Süleyman olması gerekmektedir. Tarihi hadiseler ve şiirdeki deliller ışığında ve tüm ihtimallere eşit suretle yaklaşıldığında kıtanın Sadrazam Mahm d Paşa'ya sunulması daha makul görünmektedir.

Nazımlarda ve m fretlerde aşktan, güzellikten ve işret ortamından dem vuran şairin, şiirlerindeki rindane tavrı s rd rd ğu söylenebilir. Farsça kaside ve m fretlerde de benzer bir tavrı sergileyen şairin kasidesini kime sunduğu tespit edilememiştir. Farsça şiirler içerisinde en dikkat çekici olanı ise kıtalarıdır. İlk kıta –tarih kıtası- 866/ 1461 tarihinde vefat eden bir kazasker üzerinedir. Kazaskerin "zulümden öldüğü" ifadesinden hareketle Osmanlı-Karamanoğulları mücadeleleri veya Karamanoğullarının kendi aralarındaki taht m cadeleri esnasında gelişen bir ölüm vakası olduğu düşünülmektedir. İkinci kıtada –tarih kıtası- 871/ 1466 tarihi gösterilmekte ve bu tarihte vefat eden ilim ve fazilet sahibi meşhur bir zat için yazıldığı ifade edilmektedir. Bu tarih

²² 864/ 1460 yılında Sadrazam Mahm d Paşa, Fatih'in Mora seferine katılır. Fatih Mahm d Paşa'yı Mistra Despotu Dimitrios  zerine gönderir. Mahm d Paşa, despotu teslim olmaya ikna eder. 867/ 1463 yılında Bosna seferi esnasında Fatih, Mahm d Paşa'yı Mora'ya yollar ve Germehisari'nin alınışında Mahm d Paşa önemli bir rol oynar (Tekindağ 2003: 376).

kıtası, Karamanlı Nizâmî'nin vefat tarihine dair yapılacak çıkarımlar için de önemli bir veri sağlamaktadır.

Karamanlı Nizâmî Dîvânı'na Ek: Yeni Menzumeler ve Beyitler

MESNEVİLER

1²³.

mef'ülü mefâ'ılün fe'ülün

1. Ey şâh-ı müheymin v'ey cüvân-baht
V'ey Husrev-i mülk ü efser ü taht
2. Yüzüñ ile ay u gün münevver
Yir saña muñ' u çarh çâker
- 3.²⁴ Nizeñ ki 'adüya gösterür uç
Keser iligin kıomaz aña güç
- 4.²⁵ Tırüñ feleke olursa sâyir
Gökden yire düşe Nesr-i Tâyir
- 5.²⁶ Pençeñde çü berķ ura şemşir
Çâk ola felekde Zühre-i şir
- 6.²⁷ Cüduñla ki irişür pey-â-pey
Hâtemlerüñ oldı defteri Tâyy
- 7.²⁸ 'Adlüñle şu resme oldı 'âlem
Kim kıurd kıoyına oldı hem-dem
- 8.²⁹ Kıanda ki atüñ izi ider toz
Ol yirde urur güneş yire yüz
9. Çün 'azm ider olasan revâne
Hüsre ire 'adüya Husrevâne
- 10.³⁰ Şağıñda şoluñda feth ü nuşret
Yil gibi yiler öñüñde devlet
11. Devr eyledügince çarh-ı devvâr
Seyr eyledügince necm-i seyyâr

²³ 1 MK 65a-69a, K: 151a-154a.

²⁴ 3. nizeñ ki: süñgüñ MK.

²⁵ 4. düşe: ine MK.

²⁶ 5. çâk: hâk MK.

²⁷ 6. ki irişür: irişür MK.

²⁸ 7. kim kıurd kıoyuna: kim kıurd-ile kıoyun MK.

²⁹ 8. urur güneş yire: güneş yire urur K.

³⁰ 10. feth ü nuşret: feth nuşret MK.

12. Oldukça cihân içinde sultân
Sürdükçe bekâ vü baht-ı insân
13. Sultân-ı cihân kâmrân ol
Baht-ıla bekâ vü câvidân ol
14. Senden düşeli cüdâ bu bende
Çok dürlü hikâyet oldı bende
15. Tefsîr ideyin dutar iseñ güş
Şerh eyleyeyin işit begüm hoş
16. Söz çok çü Sinâb'a irdi menzil
Her neyse murâdum oldı hâşıl
17. Birkaç gün ol aralıkda kaldum
Zevk-ile şafâ vü 'ıyşa taldum
18. Nâ-gâh kazâ-yı hak irişdi
Bu cism-i şikeste haste düşdi
19. Günden güne zahmet oldı gâlib
Az kaldı ki kalbi koya kalıb
20. Bu derd ü gam-ıla bir nice ay
Dün gün işim-idi âh-ıla vây
- 21.³¹ Çün yine irişdi bûy-ı şihhat
Bulınca ten-i şikeste kuvvet
22. Elde varını yidüm ü şatdum
Borcuñ deñizine cânum atdum
23. Bir gün geçerüm bir aradan hoş
Ödünc yemişem ü borca sarhoş
24. Gördi beni bir hâtun esirger
Eydür bir degülsin ey hünerver
25. Bu fazl-ıla kim cihânda sensin
Envâ'-ı kemâle muqterinsin
26. Hayf ola ki sen melül olasın
Yâ kayğu deñizine tılasın
27. Çün sende durur ma'âni kânu
Bir gevheri bol şatıglı anı
28. Gel gönlüñ avut bizümle bir dem
Ahvâl-i cihân-içün yime gam

³¹ 21. yine irişdi: irişdi yine MK.

29. Gönlüm bu sözi çü gūş kıldı
Cân zevk-ile tende cūş kıldı
30. Çün düşdi öñüme ol perī-zād
Gıtdüm ne yaña ki kıldı irşād
31. Aldı beni girdi bir mekāna
Ki irişdi fezāsı āsumāna
32. Tāb-hāne için gibi mūnaķķaş
Mevzūn u laţif ü hūb u dil-keş
33. O issi hu bir laţif endām
Bir dil-ber degül ruḥ-ı dil-ārām
34. Semen-ber ü gül-ruḥ u şeker-leb
Şirīn-dehen ü turunc-ġabġab
35. Halkı gibi hulķı hūb u mevzūn
Leylī görür-ise ola Mecnūn
36. O olmuş-ıdı yüz-ile pür-nūr
O cennet-ıdı vü kendüsi hūr
37. Çün girdük iġerü ol dil-ārā
‘İyş āletin itdi hep müheyyā
- 38.³² Çün ortaya geldi ālet-i bezm
Cân eyledi ‘ıyşa cān-ile ‘azm
39. Devr itdi şarāb-ı ergāvānī
Tolular içildi dostkānī
40. Şunduķça kadeḥ dem-i ‘inebden
Şeftālu virürdi nuķl-ı lebden
- 41.³³ Aldı ele ol nigār sāzın
Şundı meyi şākī azın azın
- 42.³⁴ Çün çengine urdı dil perī çeng
Cān itdi şafā-yı ‘ıyşa āheng
- 43.³⁵ Devr eyledi çün arada bāde
Virđi kamu raḥt-ı ‘aklı bāda
44. Mest oldı ser-ā-ser ehl-i meclis
Taġılmaġa oldılar mühevvis

³² 38. eyledi ‘ayşa cān-ile: itdi şafā vü ‘ayşa hoş K.

³³ 41. ele ol: eline_ol K.

³⁴ 42. çün çengine urdı dil: çengine çün aldı ol MK.

³⁵ 43. eyledi çün: eyler iken MK.

45. 'Ayš âhir olup tağıldı şöhet
Ben kıldum ol issi ile halvet
46. Çün gitdi raķıbüñ infi'âli
Ağyârdan oldı bezm hâlî
47. at at döşegin bıradı zibâ
Kimisi perend ü kimi dîbâ
48. Geçdi döşek üstine oturdı
Sır perdesin aradan götürdi
49. Didi baña ol harîf maħrem
Göñlüñ bu arada oldı ħurrem
50. ur imdi şafâ kemâle irsün
Cân mertebe-i vişâle irsün
51. Gel tahta geç imdi Ĥusrevâne
İşigi teħâyâ ol revâne
- 52.³⁶ Çünkim sürini atına geldüm
Yüz cân-ile ħidmetine vardum
- 53.³⁷ Zîr-i câme çözdü açdı bir sâķ
Şol ħâm ruħâma beñzer aķ paķ
54. Aķlıķda kesâda virdi 'âcı
ucması deger cihân ħarâcı
55. Göñlegini çekdi sürresinden
Aşırđı topuğı urresinden
- 56.³⁸ Faħzın sırnı pâk u beyzâ
Gizlene göbegi içre beyzâ
57. Bili vü boyını nâzük ü ħüb
arnı vü aşuğı ħüb u mergüb
58. Cân uşuñuñ âğı cismi âğı
Budı arasında cân ayağı
59.
60. Şüretde şekilde her umâşı
Aķlıķda ber-â-ber içi aşı
61. Anı ki virürdi cânlara cân
Billür aşı vü içi mercân

³⁶ 52. çünkim sürini atına geldüm: çün yüz süriyü atına vardum MK.

³⁷ 53. ħâm: ân K.

³⁸ 56. göbegi içre: göbegi_içinde K.

62. Çîn tavşāñı yatağına oħşar
Āhū-yı Ĥoten izine beñzer
- 63.³⁹ Şākın u zihār u zānu vü nāf
Billūra müşābih şāf u şeffāf
64. Şevķinden anuñ gözüm ķamaşdı
‘Aqlum ayağın tağıtdı şaşdı
65. Çün zevķ ü şafāya virdi boyun
Yüz luţf-ıla yatdı çalıkoyun
- 66.⁴⁰ Gūvledüm ü üzerine düşdüm
Ĥayret beni aldı vü apışdum
67. Ol yatdı çü çıkdum üstine ben
Ol cāna ulaşdı şanki bu ten
- 68.⁴¹ Dīv altına aldı şanki ĥūrı
Yā hem-dem idindi sāye nūrı
69. Gūyā ki irişdi gence müflis
Yā buldı ġarīb ü ĥaste mūnis
70.
71. Bunuñ gibi baĥta irdi ŧurmaz
Devlet işigine başın urmaz
72.
73.
74. Çün gördi ki kısa ĥadden aşdı
Ĥatun baña ŧanz-ıla ŧolaşdı
75. ŧanz-ıla gülerdi eyleyüp lāđ
Ol gülmek ururđı bağruma dāđ
76.
77.
78. Bu ĥāli çü kendüzinde gördüm
Cān tasaya düşdi uru ŧurdum
79. Didüm kerem it kızıtma yüzüm
Bir dem ķulaķ ur u diñle sözüm
80. ‘Özrüm var eger olursa maķbūl
Ĥatun işidüp ŧutarsa ma‘mūl

³⁹ 63. şākın: şāk-ıla K.

⁴⁰ 66. apışdum: şaşdum K.

⁴¹ 68. ĥūrı: cūrı MK.

81.
82.
83.
84. Şuretde egerçi 'özr iderdüm
Ma'nide ğam-ıla kıan yudardum
85. İş ehli olana ne hacâlet
Ki_uş el vire işlemeye âlet
86. Bu iş niçe kim gelürdi yâda
Olurdi hacâletüm ziyâde
87. Oturımadum utandığumdan
Gitmege icâzet istedüm ben
88.
89. Çârem ne hele revâne oldum
Şanma beni sen diri ki öldüm
90. Aşşam u karañulık giderdüm
Kendüzüme serzeniş iderdüm
- 91.⁴² Ta'accüb-ile yürür-idüm tîz
Yolda gider-iken eyledi hîz
92. Baş kıalduruban görindi sündi
Şanki seher uyğudan uyandı
93. Ol ulu yılan gibi yatan h'âr
Kıaldurdi başını ejdehâ-vâr
94. Urındı külâh-ı Keykubâdi
Aldı eline 'amüd-ı 'âdi
95. Her bir şamarı hıyâre döndi
Kendü şanasın çınâra döndi
96. Tınlarımı aldı yağıdı boyna
Şankim çoban oldu gitdi kıoyna
97. Didüm saña bir cezâ ideyin
Elden kim alur seni göreyin
- 98.⁴³ Biñ yılda düşer kışiye bir iş
El virmeyicek hezâr teşvîş
99. Furşatda gerek kışiye bir yâr
Bulınmayıcağ çi yâr u ağıyâr

⁴² 91. ta'accüb-ile yürür-idüm: malûlem ü yolda giderem MK.

⁴³ 98. biñ: yüz MK.

100. Ȧakdum ey begüm başına yağlık
Görseñ dir-idüñ koluña şağlık
101. Boğdum boğazını kim gerildi
Şandum ki şamarları kırıldı
102. Boğdum boğazını eyledüm süst
Bağladum ucın bir şal-ıla cüst
103.
- 104.⁴⁴ Yüzini gözini itdüm evkār
Olmadı vefā deminde çün yār
- 105.⁴⁵

2.⁴⁶

mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün

1. Elā ey āfitāb-ı māh-şal'at
Semen-sīmā nigār-ı serv-ķāmet
2. Gül-endām u çemen haşş nesteren had
Sehī serv-i semen-ber hayrān ķad
3. Cemālūñ bāğ-ı cennet lāle-zārı
Vişalūñ mürğ-ı zāruñ merğ-zārı
4. Kaşuñ peyveste mihrāb-ı revāndur
Gözūñ ser-fitne-i āhir zamāndur
5. Yüzüñdür şem'-i cem'-i ehl-i meclis
Kaşuñ şākında gözüñdür mühendis
6. Muķavves kaşlaruñ şāk-ı muşavvaķ
Muşavvaķ ğabğabuñ āb-ı mu'allak
7. Boyuñ serv-ı hırāmāndur yüzūñ gül
Gözūñ mey-ķāne-i cāndur lebūñ mül
8. Cebīnūñ şemse-i şems-i duķāndur
Cemālūñ pertev-i nūr-ı Hūdā'dur
9. Lebūñ kim adıdur yāķūt-ı aķmer
Dir-isem ķanda beñzer ķanda gezer
10. Lebūñ yāķūtı yāķūt-ı revāndur
Ne yāķūt-ı revan yāķūt revāndur

⁴⁴ 104. - MK.

⁴⁵ Son beyit iki nüshada da farklıdır.

⁴⁶ 2 MK: 60a-65a, K: 166a-168a

- 11.⁴⁷ Ne dirler kirpügüñe sehm-i a'lâ
Zenaḥdānuñ nedür ḳadeḥ mu'allâ
12. Yüzüñ görse güneş mülk-i melekden
Düşer ğam baħrine fülk-i felekden
13. Gözüñ bir fitnedür ḥalk-ı 'Acem'den
Lebüñ 'ibret-nümâdur cām-ı Cem'den
14. Yüzüñi gül görürse lāle-y-ile
Gül oda yana vara lāle yile
15. Leb-i la'lüñ kaçan kim gülse ğonce
Girībān çāk ider gülşende ğonce
16. Ḥasendür ḥulḳuñ u ḥalkuñ ḥüseyni
Cemālüñ ḥür-ı 'aynuñ nür-ı 'ayni
17. Gören yüzüñle alnuñ iḳtırānuñ
Görür ḥurşid ile māhuñ ḳırānuñ
18. Yüzüñdür neyyir-i a'zamdan a'zam
Ġam-ı 'aşḳuñla ben kim zerreden kem
19. Benüñ ḳan ağladur miske Ḥoten'de
Dişüñden dür döker dürler 'Aden'de
20. Şular kim yüzüñe bedr ayı dirler
Olara ehl-i dil bedr ayı dirler
21. Murād-ı cān u maḳşūd-ı cihānsın
Murād-ı cān nedür kim 'ayn-ı cānsın
- 22.⁴⁸ Ser-i zülfüñ ki dām-ı dil-rübâdur
Ne dām-ı dil-rübâ dām-ı belâdur
23. Kemend atsa kemendüñ ḥalka ḥalka
Şalar bir lu'b-ile biñ ḥalka ḥalka
24. İki kol bağlayup müjgānuñ alay
Göz iderler göñül almağa ḳolay
25. Ḳurup çini ḳaşuñ Çāçī kemānı
Kemendin ḳaşd ider kim ala cānı
26. Çeküp ğam leşkerin ol ḥünī gözler
Göñül mülkin ḳuşadup cānı gözler
27. Benüñ kim mazhar-ı sırr-ı Ḥudâ'dur
Eger müşk-i Ḥıṫâ disem ḥaṫâdur

⁴⁷ 11. kirpügüñe: kirpüğe MK.

⁴⁸ 22. dil-rübâ dām-ı: dil ki bādām-ı K.

28. Lebüñ kim la'l-i âteş-fâma beñzer
Leb-â-leb cân meyinden câma beñzer
29. Yüzüñdür kıble-gâh-ı ehl-i hâcât
Kaşuñ peyveste mihrâb-ı münâcât
30. Yüzüñ âteş durur hâlüñ semender
Döker yüzüñden utanup semen der
30. Yüzüñ Kâ'be lebüñdür âb-ı zemzem
Demüñ nuṭṭ-ı Mesîhâ'dan urur dem
31. Kemân-keş kaşlaruñ tuğrâ-yı devlet
Haṭuñdur sebze-i h'ân-ı melâḥat
32. Ruḥ u zülfüñ ki şubḥ u şâma beñzer
Birisi Rûm u biri Şâm'a beñzer
33. Müjeñ kim dâd alur tîr-i se-perden
Geçer hükümüñ gibi rüşen siperden
34. Ḥayâlüñ hayme-gâh-ı bâğ-ı cândur
Cemâlüñ cilve-gâh-ı bâğ-ı cândur
35. Yüzüñ ḥurşid u zülfüñ sâyesidür
Anuñçün rûz u şeb hem-sâyesidür
36. Cemâlüñ âfitâb-ı tâb-ı kevneyn
Şaçuñ mi'râc kaşuñ kâbe-i kavseyn
- 37.⁴⁹ Şamîm-i kalb içinden dil dilinden
Şabâ-y-ile şıyânet menzilinden
38. Selâmî hoşter ez-bâd-ı bahârî
Selâmî ez-riyâ vü reyb-i 'ârî
39. Selâmî nâfe-sây-ı ıtr-fersây
Selâmî 'işret-âr u 'işret-ârây
40. Selâmî nâfe-i dârü's-selâmî
Selâmî nâfe-i müşkîn ḥaṭâmî
41. Selâmî bî-nihâyet şevk-ı bî-ḥadd
Kâbül it cân u dilden eyleme red
42. Daḥı bil ey büt-i şîrîn-şemâyil
Ki 'ışkuñda benem Ferhâd-ı bî-dil
43. Şarâbın 'ışkıñuñ tâ nüş kıldum
Ḥam-ı mey gibi cândan cüş kıldum

⁴⁹ 38. -K

44. Toğalı evc-i cānda mihr-i mihrüñ
Ġurüb itdi gönülden mihr-i mihrüñ
45. Firākuñdan dil u cān şerha şerha
Şu resmedür ki gelmez şerhi şerha
46. Gönül ġamdan ġdāsın düzdi zehre
Şikāyet eyleme ki kanı zehre
47. Ĥayālün kıldı cān mülkini tārāc
Gönül oldı belā tīrine omac
48. Cemālün gencidür cānumda pinhān
Ĥayālündür gönül tahtında sulţān
49. Vişālündür gice gündüz murādum
Ümīd-i vuşlat-ı vaşluña şādum
50. Gözüñ meyl ideli tīr ü kemāna
Belā oġına cān oldı nişāne
51. Uralı ġamzeñ oġı cāna yara
Ciger oldı ġāmuñdan pāre pāre
52. Görelden gözlerüm ol ġaţţ u ġālī
Gönülden olmadı sevdāsı ġālī
53. Düşüp dil derdüñe dermānde kıldı
Vişālün görmedin hicrānda kıldı
54. Ġarīb u bī-kes ü bī-yār-ı mehcūr
Cüdā dilberden u dil-dārdan dūr
55. Gönül ışkuñla düşdi bende bende
Dil ü cān gül yüzüñe bende bende
56. Gözüñ fikri-y-ile peyveste mestem
Ĥayāl-i la'lüñ-ile mey-perestem
57. Yanar dil āteş-i hicrūñle her dem
Döker göz yaş yerine dem-be-dem dem
- 58.⁵⁰ Egerçi dūrdur gözden ġayālün
Degül ġālī ġayālümden ġayālün
59. Zā'if ü ġaste vü ġam-gīn u miskīn
Gönül ġam-dīde ġamdan dīde ġam-gīn
60. Faġır ü mest-mend ü zār u giryān
Ĥaġır u derd-mend ü dil-perīşān

⁵⁰ 58b. ġayālün: cemālün K

- 61.⁵¹ Geçer bir hasret-ile rüzigārum
Nehārum leyldür leylüm nehārum
62. Ne dilden ğam gider ne dīdeden nem
Ne dermān var ki bula yara merhem
- 63.⁵² ‘Aceb bilsem ki ne oldı günāhum
Ger artar hasretüñden dün gün āhum
64. Ne gördüñ ben ğarīb ü bī-nevādan
Ki luṭfuñ boynu kırtarmaz belādan
65. Kapuñda āşınālar olıcaķ yad
Bizi luṭf u keremden eyleme yād
- 66.⁵³ Bu gün luṭf it ki ‘ālem böyle kıalmaz
Peşīmānlık şoñ ucı aşşı kılmaz
- 67.⁵⁴ N’ola geh geh keremden yād idesin
Bu ğam-gīn hāṭırı dil-şād idesin
68. Neden mağrūr olursın bu cemāle
Muķārındur kemāli çün zevāle
69. Var iken eyle bir māye ticāret
Ki nā-geh olur ol ser-māye ğāret
70. İñen cev-r-ile yaķma ben ğarībı
Ki gül cev-r-ile yaķmaz ‘andelībı
71. Ğarībüñ tīr-i āhıñdan hāzer kııl
Nice sengīñseñ āhıñden hāzer kııl
72. Sebīl it cām-ı la’lūñ selsebīlin
Gözet ‘ışķuñ sebīlinüñ sebīlin
73. Elüñde var-iken fevt itme fırsat
Ğanīmet gör ki fırsatdur Ğanīmet
74. Vefā kııl ‘āşıkā terk it cefāyı
Ki devrān mi-nümāyed bī-vefāyī
75. Bu gün bey‘ it ki bāzāruñdur aşşı
Kim ölür kim bilür yarınıñ ıssı
76. Zamānuñ şatma sen nūşın revāna
Ki nīşi cān şunar Nūşınrevān’a

⁵¹ 61. leyldür: leylī vü K

⁵² 63. dün: her K

⁵³ 66. acı: ucı K

⁵⁴ 67. hāṭırı: göñlümi K

77. Cihānuñ āhirini yād eyle
Bizi bu ğuşşadan āzād eyle
78. Murāduñ genc ü māl u gevher ise
Harīr u atlas u sīm ü zer ise
79. Saña kemdür diyen kim gelme gülme
Dil ü cān ister iseñ gelme gülme
80. İrerse cāna senden ğuşşa nev nev
Aluram kıomazam 'aşkuñı cev cev
81. Geçen 'ışkuñ yolunda cān u serden
Geçemez mi şanursın sīm u zerden
- 82.⁵⁵ Olursa merhamet bu yolda yoldaş
Yüzüm üzre varam olursa yol daş
83. İrerse cāna vaşluñ fir'avunu
Belā fir'avunuñ kıılmaya 'avnı
84. Kışinuñ olıcaķ dil-dārı bed-'ahd
Aña aşşı kıla mı cedd-ile cehd
85. Kimesne çāresin bilmez bu derdüñ
Ya ğod dīvāra sürdüñ rüy-ı zerdüñ
86. Bu derde kimseden dermān bulunmaz
Bu hicre sā'y-ile pāyān bulunmaz
87. Çü sen bī-çāre kılduñ çāre senden
Devā senden gerek çün yara senden
88. Kerem senden ki ihsān kānı sensin
Devā senden ki dermān kānı sensin
89. Cihān muhtāc iken gün pertevine
Varur 'ār eylemez derviş evine
90. Eger şād olsa cān ğussa-i fersūd
Sükān olmaz ziyān baña olur sūd
91. Eger luţf eyleseñ ihsān senüñdür
Eger kıahr eyleseñ fermān senüñdür
92. Gözüñ zulm eylese ğükmin yüridür
Lebüñ luţf u kerem kılsa yiridür
93. Kimesne saña diyemez lā vü illā
Senüñdür ğükm eyā serv-i semen-sā

⁵⁵ 82. olursa: umarsa K

94. Cihānı nūr ider hürşid-i ʔālī^ʕ
Ne kılsun sāyede yoḡ hüs-n-i ʔālī^ʕ
95. Gözüm tā kim yüzüñ ağına düşdi
Göñül murḡı ḡamuñ ağına düşdi
96. Gül-ile gülmedin yār oldu hāra
Şarābın açmadın düşdi humāra
97. Yüzüñi görmese gözüm nīm olur
Yüzüñi görmese gözüm nem olur
98. Ne dirsın derd-ile geçsün mi ʕömrüm
Yoluñda ideyin mi pā vü ser güm
99. Ser-ā-ser ʕālemi ʔıtsun mı āhum
İrişsün göklere dūd-ı siyāhum
100. Şu resme ideyin mi ʕışkuñı fāş
Ki Mecnün işidürse diye şābāş
101. Saña ben kıldıḡum pervāne kılmaz
Baña şem^ʕ-i ruhuñ pervā ne kılmaz
102. Cemālüñ mālın idince zaḡıre
Nʕola virmek zekātın ben faḡıre
103. Beyān-ı firḡātüñ gelmez beyāna
Lisāna gelmeyen gelmez lisāna
104. Bu deñlü kim saña taḡrır kıldum
Deñizden ḡatre-i ḡaḡrır kıldum
105. Diler kim ḡālümü şerḡ ide ḡāme
Zī miskīn kim düşer sevdā-yı ḡāma
106. Bu ḡālet şerḡine yoḡdur nihāyet
Sözi ḡaşr eyle kim çoḡdur şikāyet
107. Nice kim zülf sünbüldür muḡarrā
Nice kim çeşm-i nergis ola şehlā
108. Nice kim ḡoncadur ḡoncayla şengül
Nice kim gül güle ağlaya bülbül
109. Yañaḡuñ tāze gülden tāze olsun
Cemālüñ devr-i bī-endāze olsun
110. ḡudaḡuñ ḡonca vü yüzüñ gül olsun
Dil ü cān gül yüzüñe bülbül olsun
111. Mey iç zevḡ-ile zevḡin gör cihānuñ
Şafāsın sür zemīn ile zamānuñ

112. Bahâr-ı hüsnuñ irmesün hazâna
Dürişmesin ziyânuña zamâne

GAZELLER

1⁵⁶.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Şöhre-i âfâkdur hüsni-ile gerçi Muştafâ
Yok durur zâtında lâkîn zerrece mihr ü vefâ
2. 'Âdeti zulm ü sitemdür şivesi nâz u 'itâb
Tavrı cevr âyini fitne resmi olmuşdur cefâ
3. Düstluk eyler rakîb-ile ki oldı yârdan
Baña hişşe guşşa vü gam aña şādī vü şafâ
4. Ol t̄abīb-i cān görünmez kim diyem ben hasteye
Leblerüñ dārü's-şifāsından kaçan irür şifâ
- 5.⁵⁷ Yüzi rüşenligi günden halka zāhirdür velī
Zerre deñlü olduğına ağzınuñ vardur hafâ
- 6.⁵⁸ Her dem Allāh'ına yalvarup Nizāmī dir bunu
Muştafâ'nun vaşlına irgür be-ħakq-ı Muştafâ

2⁵⁹.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1.⁶⁰şeh-i hūbān ikiñüz
Olduñuz cān u göñül tahtına sulţān ikiñüz
2. Biriñüz ğamzeyi sancar birüñüz zülfini dām
İtdiñüz ya'nī ki benden alasız cān ikiñüz
3. Cigerüm nuql u gözüm yaşını mey kıddümi çeng
Eylerem ola diyü bir gice mihmān ikiñüz
4. Hele ben cevrñizi cān u göñülden çekeyüm
Ola bir gün ki idesiz derdüme dermān ikiñüz
5. Bülbülem ğulğul u feryādum-ıla t̄oldı cihān
Olahıdan şanemā taze ğülistān ikiñüz

⁵⁶ 1 K1: 299a, C: 201a, K: 170b.

⁵⁷ rüşenligi: rüşenlġı K/ C.

⁵⁸ irgür: irür K1/ K.

⁵⁹ 2 S: 10a

⁶⁰ Bu kısım tahrir olduğından okunamadı.

6. Gözüñüz eylese cān mülkini yağma ne ‘aceb
Olduñuz çünkü bugün fitne-i devrān ikiñüz
7. Ğam degül ḥasret-ile ölse Nizāmī hele siz
Oluñuz devlet-ile ḥurrem ü şādān ikiñüz

3⁶¹.

mef‘ulü fā‘ilatü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Tā kim işitdi şem‘-i ruḥuñdan ḥaber çerāğ
Pervāne gibi tutuşup oda yanar çerāğ
2. Bir lem‘adur yüzüñden eger ay eger güneş
Bir şu‘ledür ruḥuñdan eger şem‘ eger çerāğ
3. Kaşuñla gözüñi añuban secde kıluram
Miḥrāb içinde çün yana şām u seḥer çerāğ
4. Köynüp yanup şarara boyanup döker yaşın
Şevk-ile irteye kaluban giceler çerāğ
5. Gündüz çerāğ-ı ḥüsnüñi ‘arz eyleseñ olur
Gündüz ne resme kim ola bī-nūr (u) fer çerāğ
6. Süzdi çerāğ yağı köyüp yüzüñi görüp
Kandīl-i çarḥ içinde yaqarken kamer çerāğ
7. Alnuñdan alur-ise yañağuñ ‘aceb mi nūr
İşitmedüñ mi ayı ki günden yaqar çerāğ
8. Zülfinde yüzi zevke delīl olsa tañ mıdur
Karañu gicelerde olur rāhber çerāğ
9. Zülf (ü) ruḥuñ ğamıyla Nizāmī virürse cān
Sininde şubḥa dek yaqalar giceler çerāğ

4⁶² 63

fā‘ilatün fā‘ilatün fā‘ilatün fā‘ilün

1. Sensüz ey gül yüzlü şāhum sīne vīrān oldu gel
Bülbül-i cān gül yüzüñ şevkiyle nālān oldu gel
2. Zülf ü ruḥsāruñ ğamından ey büt-i peymān-şiken
Gice gündüz kār u bārum āh u fiğān oldu gel

⁶¹ 3 MK: 34a

⁶² 4 MK: 40b

⁶³ Gazel, Topkapı Sarayı Kütüphanesi’nde 1972 arşiv numarası ile kayıtlı şiir mecmuasında da Nizāmî adına tanıklanmaktadır. İlgili mecmuada gazelin 1, 3, 4, 5 ve 7 nolu beyitleri yer almaktadır bk. (Bozyiğit 2015: 236).

3. Düşeli zülf ü zenaḥdānuñdan ey dilber cüdā
‘Ālemüñ ‘ıyşu baña bend-ile zindān oldu gel
4. Ehl-i ‘aşka cān vişālüñdür kıyāmet firkatüñ
Çün kıyāmet ḳopdı vaḳt-i vuşlat-ı cān oldu gel
5. Cānumuñ bilüñ gibi vaḳti za‘ıf oldu iriş
Göñlümüñ zülfüñ gibi ḥāli perişān oldu gel
6. Dir-idüñ ḥāk ol ki yüzüñ üstine başam ḳadem
Ol hevesden cān u dil ḥāk ile yeksān oldu gel
7. İntizār-ıla Nizāmî ḥastenüñ geçdi günü
Gelmedigüñden ḡaraż nāz-ısa oran oldu gel

5^{64, 65}*mef‘ülü fā‘ilätü mefā‘ilü fā‘ilün*

1. Virdükce büy-ı zülfüñi bād-ı şabāḥa sen
Olur nesīm-i cān bigi bād-ı şabā ḥasen
2. Bir āfitāb-ı hem-dem olur pes hilāl ile
Ey rāḥat-ı revān olıcaḳ rāḥı rā ḥasen
3. Bir dil-rübā senüñ gibi ‘ālemde var mı kim
Ḥulḳı ola Ḥüseyni vü ḥüsni ola Ḥasan
4. Ben nice beñzedem yüzüñi māh-tāba kim
Ḥüsni-ile āfitāba virür rüşenā ḥasen
5. Cevr ü cefādur eylese mihr ü vefā raḳīb
Mihr ü vefādur eylese cevri ü cefā Ḥasan
6. Sensüz cihānda şoḥbet-i ‘ayş u şafā ḥazen
Senüñle derd ü miḥnet ü renc ü ‘anā ḥasen
7. Cehd it Nizāmî sen saña bī-gāne ola gör
Sineñle olmaḳ ister-iseñ āşinā ḥasen

6.⁶⁶*fā‘ilätün fā‘ilätün fā‘ilätün fā‘ilün*

1. Virme sırrı ver seri ḳan eyle ḳānün eyleme
Ḡayra (g)el açma ḥaber ḳan eyle ḳānün eyleme

⁶⁴ 5 MK: 46b-47a, K: 188b-189a, C: 229a⁶⁵ Gazelin ilk beyti *Câmî Divânî*'nda 184 nolu gazelde de tespit edilmiştir bk. (Uzun 2019: 207).⁶⁶ 6 MK: 50b

2. Gelme cān ise murāduñ gitdigüñden hışm-ile
Gitme ey nūr-ı başar an eyle ānūn eyleme
3. Bağrumı an eyle amdan itme tek ađyārı Őād
Atma elüñden teber an eyle ānūn eyleme
- 4.⁶⁷ Hicr ile ānūn gibi inletme öldür cevr ile
Kim meŐeldür didiler an eyle ānūn eyleme
5. Yārı koyup itme urbān ayrı vaŐluñ idine
Ey yüzi reŐk-i kamer an eyle ānūn eyleme

KITALAR

1.⁶⁸

fā'ilatün fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün

1. Mücmelen budur ki zıkr itdüm veli tafşilini
İhtiyār itmek gerek zırā ki yoğdur itidār
2. Kān-ı ihsān-ı ezāndur kūh başı dā'imā
Dā'imā başda mekān-ı kān-ı miyān kūhsār
3. ayme-i ibāl-i 'izzüñ tācir ü adrüñ tınāb
Āsumān-ı bahta tahtuñ merkez-i dāruñ medār
- 4.⁶⁹ Kes sitemger nist der-devret be-ayr ez-eŐm-i düst
Kes periŐān nist der 'ahdet be-ayr ez-zülf-i yār
- 5.⁷⁰ Āsumān ez-āfitāb-ı menzil-i adret hacil
Āfitāb-ı āsumān ez-nūr-ı ru'yet Őermsār
- 6.⁷¹ Tā-be-key nālem zi-cevr-i in sipihr-i hüre-gerd
Tā-be-key sāzem zi-derd-i in cihān-ı kine-dār
- 7.⁷² Őadr-ı 'ālem menzilet Maħmūd PāŐā ānki kerd
Őemse-i Őems ez-Őu'ā-ı nūr-zāyeŐ müste'ār
- 8.⁷³ Dād-ı men ez-gerdiŐ-i gerdün-ı dün bistān
Miħnet-i gerdün-ı dün ber-sine-i efgār-kār

⁶⁷ Beyit *Karamanlı Nizāmî Dîvânı*'nda müfret halde bulunmaktadır bk. (İpekten 1974: 256).

⁶⁸ 1. MK: 1b-2a

⁶⁹ 4. Senin döneminde, sevgilinin gözünden başka zalim yoktur. Senin döneminde sevgilinin saçından başka periŐan olan Şey yoktur.

⁷⁰ 5. Gökyüzü senin kudret menziline güneşinden utanmakta ve gökyüzünün güneşi senin yüzünün nurundan mahcupdur.

⁷¹ 6. Ne zamana kadar bu boş dönen feleğin zulmünden inleyeyim. Ne zamana kadar bu kinci dünyanın acısından yanayım.

⁷² 7. Dünyanın kalbi senin menzildir. Güneş Őemsesini (nakŐını) nur saçan ıŐıđından ödün alan kiŐi Mahmut Paşa'dır.

⁷³ 8. Alak feleğin eziyeti benim yaralı sinemdedir. Benim hakkımı alak feleğin döngüsünden al.

- 9.⁷⁴ Mî-zedi peyvesteem çün nây n'envâzed çü 'ūd
Z'ân sebep çün h̄ik-i berbağ geşteem zâr u nezâr
10. Ey Nizâmî ihtîşâr it sözi taṭvîl itme kim
Dâmen-i ṭab'ına şâhuñ ḳonmaya gerd ü ğubâr
- 11.⁷⁵ Gerçi z'insân şî'r der-nezd-i suḥan-dârân zeden
Tuḥfe-i herkes be-ḳadr-i ḥod büved ma'zûr dâr
- 12.⁷⁶ Maṣṣab-ı mâ nîst ḥod ez-vaşf-ı zâtet dem zeden
Ey şîfât-ı zâat-ı pâket bî-şumâr u bî-kenâr
13. Nice kim aşḥâb-ı cehdüñ nîk ḥ'âsıdur felek
Nice kim erbâb-ı 'ilmüñ düşmenidür rûzigâr
14. Devlet ü baḥt-ile derd ü renc-ile olsun müdâm
Nîk-ḥ'âhuñ tâc-dâr u kîne-cüyuñ tâc-ı dâr
15. Ḥâsidüñ eṭfâline gehvâre şandûḳ-ı ecel
Düşmenüñ evlâdına ner-i merdin bend-ile dâr

2⁷⁷.

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

1. Elâ ey Âsaf-ı Cemşîd-rif'at
Ser-i şadr-ı şudûr-ı şehri Yünân
2. Mu'în-i dîn Süleymân Şâh-ı a'zâm
Vezîr-i şeh-nişân ü 'ayn-ı a'yân
3. Müşîr-i memleket maḳbûl-ı ḥâzret
'Azîz-i cümle iḳlîm-i Ḳaraman
4. Ḥaseb yanında her fazl-ıla meşhûr
Neseb yanında sultân ibni sultân
5. Nesebde faḥr-i âl-i mecdi anuñ
Ebenced Germiyân iḳlîmine ḥân
5. Ṭapuñdur yâdigârı añlaruñ kim
Olardan ḳıldı resm-i luṭf u iḥsân
6. Vücuduñ 'âlem-i cân cân-ı 'âlem
Tenüñ insân-ı 'ayn 'ayn-ı insân

⁷⁴ 9. Sürekli beni ney gibi çalar (vurur, döver) ut gibi çalmaz (okşamaz) o yüzden de lavtanın tulumu gibi ipince kaldım (inlemekteyim).

⁷⁵ 11. Gerçi söz sahiplerinin yanında bu şekil şiir söylemek (olmaz) ancak herkesin hediyesi kendi gücü kadardır mazereti kabul et.

⁷⁶ 12. Temiz zatın vasfı sayısız ve uçsuz bucaksız olan ey sen! Senin zatının vasfından söz etmek bizim haddimize değildir.

⁷⁷ 2 MK: 11a-12b, K: 168b-169b

7. İşidüp gevher-i zātuñ şıfâtın
Hasedden kan yudar la'l-i Bedahşân
8. Döger gögsin koyar başına toprak
İşidelden sehâ vü luftını kân
9. Katında kadruñuñ bir pâye gerdün
Kapında cüduñuñ bir kaatre 'ummân
- 10.⁷⁸ Kanı geçmiş selâtinler vezîri
Ki senden göreler ayîn ü erkân
11. Sürendür zevk-i nüşuñdan şafâlar
Ölendür dâr u gîrûñden hirâsân
- 12.⁷⁹ Çü 'azm-ı bezm ide Cemşid ü Haydar
Çü kaşd-ı rezm ide Sâm u Nerîmân
13. Şehâ ol günde kim meydân içinde
Ola baş u kılıçdan top u çevgân
14. Kıla elmâs-ı tîğ âdem katında
Yirüñ toprağ u taşın la'l ü mercân
- 15.⁸⁰ Tuta bulut gibi toz yir yüzini
O bulutdan yağın tîr ola bârân
16. Senüñ çevgânuña top olmağ-ıçün
Tola başdan başa baş-ıla meydân
- 17.⁸¹ Senüñdür ol gün ol meydânda cevân
Senüñdür ol gün ol cevânda meydân
- 18.⁸² 'Adüña sîne_ider tîrüne gögsin
Ki cânın yayuña ol ide kurbân
- 19.⁸³ Ne hâcetdür seni ögmek velî çün
Münezzehdür mediğden mâh-ı tâbân
- 20.⁸⁴ Şifâ umup direm tapuña bir söz
Ki dâyim hastedür andan dil ü cân
- 21.⁸⁵ Zamânlar geçdi bu iklîm içinde
Ki fark olmadı dâñâ-ıla nâdân

⁷⁸ 11. ayîn ü erkân: ayîn erkân MK.

⁷⁹ 13. bezm: rezm MK.

⁸⁰ K nüshasında bu beyitten sonra gelen ve MK nüshasında bulunmayan bir beyit tespit edilmiştir. Nüshanın fotokopi durumu beyti okumayı mümkün kılmamaktadır.

⁸¹ 18. -MK.

⁸² 19. -K.

⁸³ 20. münezzehdür mediğden: münevverdür demüñden MK.

⁸⁴ 21. tapuña: kapuña K.

⁸⁵ 14. dâñâ-ıla: dâñân-ıla MK.

- 22.⁸⁶ Meger hayvân-idi ol dem mürebbî
Ki insândan yeg-idi aña hayvân
23. Bi-ḥamdî'llâh bugün fırsat senüfüdür
Ki peydâdur atunda cümle pinhân
24. Nice cem' ide mañsıb bî-hünerler
Hüner ehli ola amdan perîñân
25. Gerek her kiñiyi ḥâlince görmek
Ki ḥalk itmedi ḥâlık ḥalkı yeksân
26. Velîkîn bu arîb-i bî-nevāya
Ki gördi müşkilin arḥuñ firāvân
27. apuña ırmek-idi ulu müşkil
Bi-ḥamdî'llâh ki müşkil oldu āsân
28. Ne ḥâcet 'arz-ı ḥâl itmek apuña
araman çünki var bî-ḥadd u pāyân
29. Dirîḡ itse kerem bizden ki luḡfın
Dirîḡ itmez arincadan Süleymân
30. Ümîdüm Ḥaqq'adur kim rāyuñ-ile
oyuña urd ola 'ahdüñde çoban
31. Münevver rāyuñuñ nûrına nisbet
Degül bir zerre bu ḥurşîd dıraḥñân
32. Ne deñlü kim cihân u kāyinātuñ
Aman devr idüp eflāk ide seyrân
33. Felek kılsun apuña ḥükmi teslim
Cihân olsun apuña bende-fermân
34. Nice kim dört ola 'unşur Ḥaqq itsün
Yidi iqlîme üç mevlüdını ḥân

NAZMLAR

1⁸⁷.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Dellāk püser ki getüre bilüme fuḡa
Virür yüzi şuyında gözüm asına avḡa
2. Mūsâ ile 'İsâ-şıfat itdüqçe cemâlün
Eydün ki keremden bizi mensüb ide Lūḡ'a

⁸⁶ 23. yeg-idi aña: aña yeg-idi MK.

⁸⁷ 1 K1: 335b.

2.⁸⁸

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Oldı zemîn benefşeyle āsumān-şıfat
Bâğ-ı bihişte döndi hevā-y-ıla her cihet
2. Nüş eyile cām-ı Cem gibi añma va'îdini
Kim mağfiret 'abeş düşer olmasa ma'şiyet
3. Vir va'de kim muhâlefet ide va'îdine
Hakkâ ki va'desine bulmaz muhâlefet

3.⁸⁹

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Zülfüñ niķâbını çü yüzüñden götürdi bād
Bu nükte rüşen oldı ki *e'n-nür fi's-sevād*⁹⁰
2. Hicr ehli gerçi zulm-ile kıomadı dadumuz
La'lüñden umaram ki vire ben ğaribe dād
3. Göz degmesün diyü saña kimüñ ki gözi var
Gördükçe mâh hüsnüñi oķurdu *in yeķād*⁹¹

4.⁹²

fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

1. Yanaram şem'-i ruķuñ şevķine pervâne miyem
Toldurursan acumu ķan-ıla peymâne miyem
2. Baña dirler ki kimüñ bî-dil ü dîvānesisin
Ne için fâş ideyin sırrumu dîvâne miyem
3. Va'de-i būs-ı dehānuñ beni şanma k'ide şāh
Ne şanarsın beni her yok yire inana miyam

⁸⁸ 2 MK: 58a.

⁸⁹ 3 K1: 337a.

⁹⁰ 1. Nur karanlıktadır.

⁹¹ 2. Kalem suresi 51-52, nazardan korunmak için okunur.

⁹² 4 MK: 58a.

MÜFREDLER⁹³

1.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Sen kaçmağ u ben kovmağ-ıla 'ömr dükendi
Arduña bir ayağ-ıdum irdüm begüm irdüm

2.

fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

Dün mi kara yâ rakîbüñ yüzi yâ bahtum benüm
Gün mi rüşen yâ kamer yâ şem'-i ruhsârufñ senüñ

3.

fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

İd-i vaşla şükr k'irdi şavm-i dil ay kaçına
Rüze teşne olıcağ bî-hadd gelürmiş âdeme

4.⁹⁴

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

Bir olduğı perî vü perî-şüreti haţtda
Şâhid yiter ol mâha ki hem-şekl-i perîdür

Farsça Manzumeler ve Beyitler

Kaşîde⁹⁵

1.

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1.⁹⁶ Çün âfitâb-ı hüsn-i tu tâbed der-âyine
Âyine âfitâb nümâyed her-âyine
- 2.⁹⁷ Ez-hüsn ü luţf-ı şüret-i cân mî-dehed nişân
Naqşî ki 'aks-i rüy-ı tu bended der-âyine

⁹³ K1: 336a.

⁹⁴ 4. MK: 60a

⁹⁵ 1. MK: 1b-2a, K1: 332b-334a.

⁹⁶ 1. Senin güzellik güneşin aynaya ışık saçarsa ayna muhakkak güneş gibi görünür.

⁹⁷ 2. Senin yüzünün yansımından aynada oluşan nakış, can suretinin güzellik ve letafetinden haber verir.

- 3.⁹⁸ Ān-rā ki hest āyine ez-naqş-ı ğayr-ı pāk
Rūy-ı tu bīned ez-heme rū der-her-āyine
- 4.⁹⁹ Şüd ‘arızet be-zīr-i haṭ ez-çeşm-i men nihān
Ez-nem derūn-ı jeng şevved muḍmer āyine
- 5.¹⁰⁰ Ez-muşḥaf-ı ruḥ-ı tu be-çendīn şafā-yı zihn
Yek şafḥa kerde est henūz ez-ber āyine
- 6.¹⁰¹ Kerdī güşāde rū çü be-rüyem nazār küñī
Ārī şevved güşāde zi-ḥākister āyine
- 7.¹⁰² Z’ān saḥt-rū ki üst çü dārī ez-ū ‘aceb
K’āmed berāber-i raḥmet ey dilber āyine
- 8.¹⁰³ Dāñi çerāst ḥāl-i dil-i men çünīn ḥarāb
Ey genc-i ḥüsn eger nekerdi ender āyine
- 9.¹⁰⁴ Çün der-zamāne kıble-i ḥacāt zāt-ı tust
Kıble-nümā eger talebī bi-n’ger āyine
- 10.¹⁰⁵ Çün ez-şafā-yı rūy-ı tu dāred nişānei
Manzūr-ı herkes est be-her kişver āyine
- 11.¹⁰⁶ Bādā ‘adū-yı cāh u celālet be ḥāleti
Ger hestī-i nefes nigerend ender-āyine
- 12.¹⁰⁷ Ez-‘aks-i ceng-i tiğ-i tu der-gāh-ı şaf-derī
Hem berķ mī-nümāyed ü hem şarşar āyine
- 13.¹⁰⁸ Ez-behr-i zīb-i ḥüsn dil-i mā be-dest-ār
Girend dil-berān zi-pey-i zīver āyine
- 14.¹⁰⁹ Girend mihr ü māh zi-āyine nūr u fer
Ger gired ez-cemāl-i tu nūr u fer āyine
- 15.¹¹⁰ Pervānevār eger be-şeb-i hicr cān dehem
Mānend-i şem‘ yek nefesem ber-ser āyine

⁹⁸ 3. Başkalarının nakşından aynası temiz olan kimse her bir aynada, herkesin yüzünde senin yüzünü görür.

⁹⁹ 4. Yüzün ayva tüylerin altına girerek benim gözümde gizlendi. Pas içindeki nemden aynanın üzeri örtülür (bir şey görünmez).

¹⁰⁰ 5. Ayna, zihin temizliği ile senin yüzünün kitabından sadece tek bir sayfa ezberlemiştir.

¹⁰¹ 6. Yüzünü açıp bana baktığın zaman (açılırsın)? Tabii aynanın yüzü külle açılır.

¹⁰² 7. Asık suratlı olana şaşırma çünkü ey sevgili! Ayna rahmetle eşittir.

¹⁰³ 8. Ey güzellik hazinesi benim gönlümün hali ne denli bu kadar haraptır biliyor musun? Eğer aynaya bakmazsan (bilemezsin).

¹⁰⁴ 9. Bu dönemde isteklerin kıblesi senin zatındır. Eğer pusula istiyorsan aynaya bak.

¹⁰⁵ 10. Senin yüzünün saflığından iz taşıdığı için tüm ülkelerde ayna herkesin baktığıdır.

¹⁰⁶ 11. Senin makam ve şevketinin düşmanı öyle bir durumda olsunlar ki nefeslerinin varlığını aynada göremesinler.

¹⁰⁷ 12. Savaş zamanında senin savaşan kılıcının yansımından aynada hem şimşek hem de fırtınalar çıksın.

¹⁰⁸ 13. Süslenmek için bizim gönlümüzü al çünkü güzeller süslenmek için ayna alırlar.

¹⁰⁹ 14. Güneş ve ay aynadan ışık ve parlaklık alsalar da ayna senin güzelliğinden ışık ve parlaklık alır.

¹¹⁰ 15. Eğer ayrılık gecesinde pervane gibi can versem de ayna için mum gibi, başım bir nefese bağlıdır.

- 16.¹¹¹ Ey hüsrevî ki behr-i 'arûs-ı cemâl-i üst
Bâd-ı şimâl şâne vü kuruş-ı hür âyine
- 17.¹¹² Ger bi-n'gered der-âyine ruhsâre vü lebet
Hem cennet nümâyed ü hem kevşer âyine
- 18.¹¹³ Câm-ı şarâb-ı nâb şevd çeşme-i hayât
Cânâ leb-i tu-râ çü şevd sâgar âyine
- 19.¹¹⁴ Tû ez-her âyine ki nümâyi cemâl-i h'ış
Gerded nişân-ı şem'-i felek ez-her âyine
- 20.¹¹⁵ Ân zülf ü çehre yâ zırh-ı şâh-ı 'âlemest
Ger âfitâb bâşedeş ender-ber âyine
- 21.¹¹⁶ Şâhâ zi-'aks-i rû vü cebîn-i tu şüd çünîn
Hürşid ü zühre tal'at u meh-peyker âyine
- 22.¹¹⁷ Ez-derd-i âh-ı men zi-ruhet mî-çeked 'arağ
Z'ânsân ki ez-buğâr nümâyed ter âyine
- 23.¹¹⁸ Ey hüsrevî ki z'âhen-i na'l-ı semend-i tu
Sâzed berây-ı 'izz ü şeref kayşer âyine
- 24.¹¹⁹ Şâfî nemî-şevd zi-ğased kalb-i düşmenet
N'âyed belî zi-âhen-i bed-güher âyine
- 25.¹²⁰ Âyine çünki rûy-ı 'adû-yı tu did ü güft
Ey kâşkî ne-zâdei ez-mâder âyine
- 26.¹²¹ Bâ-eşk-i reng-i çehre ruhet âverem be-dest
Âyed belî be-dest be-sîm ü zer âyine
- 27.¹²² Şâhâ zi-behr-i diden-i hüsn ü cemâl-i hüb
Der-ğod niger eger talebî der-ğur âyine
- 28.¹²³ Çün reng-i çehre-i tu niğâred derûn-i dil
Mümtâz key şevd zi-gül-i ağmer âyine

¹¹¹ 16. Sen öyle bir padişahsın ki senin güzelliğin gelinin için şimal rüzgârı tarak ve güneşin yüzü ayna olmuştur.

¹¹² 17. Eğer aynada yanakların ve dudağın bakarsa ayna ona hem cennet ve hem Kevser çeşmesini gösterir.

¹¹³ 18. Ey sevgili! Eğer ayna senin dudağının kadehi olursa saf şarap kadehi hayat çeşmesi olur.

¹¹⁴ 19. Sen her aynadan da kendi güzelliğini göstersen o yansıma her aynada feleğin mumunun (güneşin) göstergesi olacaktır.

¹¹⁵ 20. Eğer güneş aynanın yanında olursa orada görünen saç ve yüz mudur yoksa dünya padişahının zırhı mı?

¹¹⁶ 21. Ey padişah! Senin alınının ve yanağının güzelliğinden aynada güneş ve zühre böyle parlak ve gövdeli oldu.

¹¹⁷ 22. Buhardan dolayı ayna ıslak görüldüğü gibi benim ahımın derdinden dolayı yüzünden ter damlıyor.

¹¹⁸ 23. Sen öyle bir padişahsın ki senin atının nalının demirinden kayser izzet ve şerefi için ayna yapar.

¹¹⁹ 24. Kıskançlıktan dolayı senin düşmanının kalbi temiz olmuyor. Tabi mayası kötü olan demirden ayna elde edilmez.

¹²⁰ 25. Ayna senin düşmanının yüzünü gördüğünde keşke ayna anneden doğmasaydı dedi.

¹²¹ 26. Gözyaşı ve yüzümün sarı rengi ile yüzünü (elimle) tutarım. Evet ayna altın ve gümüşle elde edilir.

¹²² 27. Ey padişah! Güzellik ve hüsnünü görmek için yakışır bir ayna arıyorsan kendine bak.

¹²³ 28. Senin yüzünün rengi gönlün içine çizilirse nasıl aynada kırmızı gül seçkin hale gelir.

Farsça Kıtalar

1.¹²⁴

mef'ülü mefā'ilün fe'ülün

1.¹²⁵ Aḳzā-yı ḳuzāt ḳāzi 'asker
Kū būd be-burc-i 'ilm ü dīn māh

2.¹²⁶ Tārīḥ şüdeş çü mürd der-zulm
Lābudde 'aleyhi raḥmetu'llāh (866/ 1461)

2.¹²⁷

mef'ülü fā'ilätü mefā'ilü fā'ilün

1.¹²⁸ Ey muḳtedā-yı 'aşr u 'Ali resm ü Ḥamza nām
K'ez 'ilm ü faẓl būd hemişe fütüh-ı ü

2.¹²⁹ Der-ğurre-i meh-i Ramazān çünki naḳl kerd
Tārīḥ-i naḳl geşt ki raḥmet be-rūḥ-ı ü (871/ 1466)

3.¹³⁰

fe'ilätün mefā'ilün fe'ilün

1.¹³¹ Çişt ān lu'bet-i mübāriz-fer
Ki ne dehen dāred ez-miyāne ne ser

2.¹³² Gāh ez-farḳ-ı ü cehed kāfur
Gāh ez-pāy-ı üfüted 'anber

¹²⁴ 1. MK: 57b

¹²⁵ 1. İlim ve din burcunda ay olan kadıların en bilgini kazesker olan [o zat]

¹²⁶ 2. Zulümde ölünce tarihi "Lābudde 'aleyhi raḥmatu'llāh" oldu. (Allah'ın rahmeti mutlaka onun üzerinde olsun.)

¹²⁷ 2. MK: 57b

¹²⁸ 1. Dönemin imamı ve Hz. Ali tarzlı ve Hamza isimli [ünlü] o zat, ilmi ve fazileti ile her zaman fetihler elde etmiştir.

¹²⁹ 2. Ramazan ayının başında göçtüğünden onun göçme tarihi "ki raḥmet be-rūḥ-ı ü" [ibaresi] olmuştur. (Onun ruhuna rahmet olsun)

¹³⁰ 3. MK: 60a

¹³¹ 1. Ne ortada ağzı, ne de başı olan o hilekâr kuvvetli savaşıcı nedir?

¹³² 2. Bazen onun kafasının ortasından kāfur sıçrar, bazen onun ayağından amber düşer.

4.¹³³

fe' ilâtün mefâ'ilün fe' ilün

1.¹³⁴ Çi̇st ân lu'bet-i ğazanfer-fer

2.¹³⁵ Çü gürsine Şevved ferbe
Çün sîr Şevved lâĝar

Farsça Beyitler

1.¹³⁶

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Āfitâb-ı çarĝ çün in mâh-râ der çarĝ dîd¹³⁷
Bî-ĥod ez-revzen der-üftâd u be-pâyeŐ ser-nihâd

2.¹³⁸

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Der-ĥuzûr-ı Őanem-i iŐver-ger ü bâde-fürûŐ¹³⁹
Muĥbibâ 'arbede kem kün hele yek kâse bi-nûŐ

3.¹⁴⁰

mef' ulü fâ' ilâtü mefâ'ilü fâ' ilün

Hindû-yı ser-i zülf-i tu der-pîŐ-i zenaĥdân¹⁴¹
Bi-n'hâd ser ü ğüft ki sîbî ü sücüdî

4.¹⁴²

fe' ilâtün mefâ'ilün fe' ilün

Her ki der-zîr-i pây-ı yâr bi-mürd¹⁴³
Zinde Şüd bâz u der-ĝadem âmed

¹³³ 4. MK: 60a (Maznumenin ilk beytinin ikinci mısrası yoktur).

¹³⁴ 1. Nedir, o aslan kuvvetli hilekâr?

¹³⁵ 2. Acıktığında ŐiŐmanlaŐır ve doydüğünde zayıflar.

¹³⁶ 1. MK: 1b-2a

¹³⁷ Feleĝin güneşi bu ayı felekte gördüğünce kendinden geçerek pencereden düŐtü (içeri girdi) ve ayaĝına kapandı.

¹³⁸ 2. MK: 1b-2a

¹³⁹ İŐveli, Şarap satan güzelin huzurunda ey âŐık baĝırmayı azalt ve hele bir kâse [Şarap] iç.

¹⁴⁰ 3. MK: 59b

¹⁴¹ Senin saçların Hintlisi çene çukurunun önünde başını eğdi ve sana secde etmek (lazımdır) dedi.

¹⁴² 4. MK: 59b

¹⁴³ Sevgilinin ayaĝının altında ölen herkes tekrar dirildi ve hareket etmeye baŐladı. (Hareket ederek sevgilinin ayaĝına geldi.)

5. 144

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

Piş ez-gürüb rüy-ı tu çün âfitâb dîd¹⁴⁵
Der-dem zi-şerm reft be-ḥāk-ı siyeh furū

6. 146

fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

Ger be-dest ārī leb-i la'l ü dehân-ı ân nigâr¹⁴⁷
Yâbī ey dil z'ân dehân bî-ḥadd u pâyân 'izzetî

7. 148

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Zi-sâkeş tâ be-zânü çümle künest¹⁴⁹
Ez-ân balâ Ḥudâ dâned ki çünest

8. 150

fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

Ḥâye-râ güftem ki gird-i ḳubbe-i sîmîn me-gerd¹⁵¹
Terbiyet nâ-ehl-râ çün girdekân ber günbedest

Neşirdeki Manzumelerde Yer Almayan Beyitler

1. Leşker-i zûlmete olmaz-ıdı ğâlib ğâlebe
Nür-ı râyuñdan eger irmese hürşide meded
2. Sözi uzatma du'â'yla Nizâmî ḥatm it
Ki teber bulmaz anuñ vaşfına pâyânla ḥad
3. Nice kim 'ömrle baht ola cihândan maḳşüd
Ḥaḳ 'aḫā itsün aña baht-ı beḳâ 'ömr-i ebed (K: 161b, MK: 11a, K1: 58a-58b; KND: K.8)

¹⁴⁴ 5. MK: 59b

¹⁴⁵ Güneş gün batımından önce senin yüzünü gördüğünde hemen utancından kara toprağa girdi.

¹⁴⁶ 6. MK: 59b

¹⁴⁷ Eğer o sevgilinin lal gibi kırmızı dudağı ve ağzını elde edersen ey gönlüm! O ağızdan sayısız ve sonsuz izzet bulacaksın.

¹⁴⁸ 7. MK: 60a

¹⁴⁹ Baldırından dizine kadar tamamen kalçadır. Onun yukarısının nasıl olduğunu Allah bilir.

¹⁵⁰ 8. MK: 60a

¹⁵¹ Hayaya o beyaz kubbenin etrafında dönme dedim ancak ehli olmayanı terbiye etmek kubbenin ucunda ceviz koymak gibi abes bir iştir.

4. Derde dermân u şifâ cân leb-i la'lünden umar
Merhamet kıl bu ğarîbe ki beyabânda yatar (S: 7a, K1: 40a; KND: G.19 / cân K1: hoşça-yı S)
5. Ney gibi olduŋsa miyân-ı beste kapuñ naş it
Bile hıdmet kemerin bende-yi muşbil bağlar (MK: 24b; KND: G.40)
6. Kime dil virdükse cevrlle yandurdı bizi
Yoğ imiş denide bir yâr-ı vefâ-dâr dirîğ
7. Gül-i vaşlında Nizâmî gelirken nâ-geh
Bağrını firqatle yaraladı hâr dirîğ (C: 220b, M: 130a, K: 171b; KND: G.53)
8. Yağma bezm oldı didüm dil didi
Her ki cefâdan kaçâ bizden degül (C: 225b, K: 185b, AE: 114b; KND: G.72)
9. Her dil ki hayâl-ile nişâñ vire lebünden
Diğkatde hıred râyine anuñ didi yarar mü (M: 149b, C: 230b, K: 189b; KND: G.93)
10. Gözüñ zülfüñ hayâlınden Nizâmî
Düşer her lahzada sevdâ-yı hâba (C: 232a, K1: 19b, M: 153b, 191b; KND: G.98)
11. 'Aşğ âteşi çün kıldı Nizâmî bedenin hâk
Cânâ kademüñ farkına baş râh başarda (K1: 17a, C: 231b, M: 152a, K: 191a; KND: G.101)
12. Yar u refik olma raķib-ile yâd ol
Hem-dem revâ degül k'ola şeytâna Muştafâ (K: 14b; KND: G.121)

Sonuç

XV. yüzyılın önemli şairlerinden Karamanlı Nizâmî'nin genç yaşta vefatı, edebî birikiminin kemale ulaşmasına mâni olduğı gibi şairlerinin içerisinde yer aldığı *Dîvân* nüshalarının fiziki şartlarını da olumsuz manada etkilemiştir, denebilir. Zira çoğı zaman divanlar mecmuası nevinden nüshalarda ve yine çoğunlukla derkenarlarda görülen nüshalar, yarım kalmış bir edebî gayretin mahsulü olmakla özensiz bir görünüme sahiptir. *Dîvân* neşrini de belli ölçüde güçleştiren bu durum Haluk İpekten'in gayretleri ile altı nüsha ve bazı şiiir mecmuaları temelinde teşkil edilen *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* ile aşılmaya çalışılır. Tenkitli neşir, şairin şiiirlerinin belirli bir metot çerçevesinde bir araya getirilmesi adına kıymetli bir çalışma olmakla beraber metin tenkidinin tüm şubelerinin yeterince işletilmemesi ve bilhassa *Dîvân*'ın tüm nüshalarına ulaşılmamış oluşu ile bugün tekrar gözden geçirilme lüzumunu taşımaktadır. Bu gerekçeyle ve mükerrer bir tenkitli neşre dayanak olması hedefiyle İpekten neşrinde yer almayan 8 nüsha tespitinde bulunmuş ve bu nüshalardan birisi yüksek lisans tezi ile tanıtıldığından kalan yedi nüshadan altısı temin edilmiştir. İpekten neşrinde yer almayan nüshaların detaylı tavsifleri verilmiş ve tüm nüshaların – toplam 13 nüsha- içerdikleri gazel ve kaside sıralanışları belirlenmiştir. Başta manzume sıralanışlarındaki ortaklıklar olmak üzere çeşitli kriterler etrafında nüshalar arası ilişikiler üzerinde

durulmuş ve iki ana grup tespit edilmiştir. Böylece İpekten neşri nüsha tavsifleri ve nüsha şecereleri yönünden ikmal edildiği gibi bundan sonra yapılacak yeni bir tenkitli metin neşrine de metodolojik bir zemin hazırlanmıştır.

Yeni nüshaların İpekten neşri ile mukabelesi sonucu Karamanlı Nizâmî'nin hayatına, şiirlerine ve üslubuna yönelik bazı önemli verilere de ulaşılmıştır. İlk olarak tenkitli neşirde yer almayan 2 mesnevi, 6 gazel, 2 kıta-i kebire, 4 nazm, 4 müfret, 1 Farsça kaside, 2'si tarih kıtası olmak üzere 4 Farsça kıta ve 8 Farsça müfret yeni şiirler olarak tespit edilmiştir. *Karamanlı Nizâmî Dîvânı* neşrinin muhtelif manzumelerinde bulunmayan 12 beyit, nüsha karşılaştırmaları ile ortaya çıkarılmıştır. Tespit edilen mesnevi ve kıta-i kebiireler, yeni nazım şekilleri olarak dikkat çekicidir. Kıta-i kebiirelerin birisinin Mahmud Paşa adına olması, şairin Mahmud Paşa ile olan münasebetini delillendirmektedir. İlk defa ortaya çıkarılan tarih kıtaları ile Karamanlı Nizâmî'nin en son hayatta olduğu döneme dair daha net bir belirleme yapılabilmektedir. Sergüzeştname nevinden mesnevisi şairin yaşayışına ışık tutması adına önemlidir. Yeni temin edilen şiirlerden bu çıktıkların alınabilmesi, bir aidiyet sorgulamasının yapılmasını da zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda tespit edilen şiirler intihal yazılım programları ve Lehçediz vesilesiyle –bilhassa İthanticate programında yer alan Doc-to-Doc Comparison uygulaması- sayıları bini geçen şiir mecmuası, divan ve mesnevi metni ile karşılaştırılmış ve herhangi bir şüphe durumu ile karşılaşılmamıştır.

Son yıllarda nüshaların tamamına ulaşma endişesi temelinde daha önce neşri yapılan divanların mükerrer neşirlerine dair hazırlanan ve çoğunluğu doktora nevinden olan çalışmalarda ciddi artışlar söz konusudur. Metin tenkidinin bazı şubelerini içeren, nüsha mukabeleleri ile yeni şiirlerin ve beyitlerin ortaya çıkarılmasını sağlayan bu çalışma, mükerrer metin neşri çalışmalarını yöntem ve içerik açısından desteklemektedir.

Kaynaklar

- AÇIL, Berat (2018), "Ali Nihat Tarlan'ın Tenkitli Neşir Yöntemi ve Gelişimi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan Özel Sayısı*, 86-108.
- AÇIL, Berat, Sadık Yazar, Kadir Turgut, Özgür Kavak (2022), *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*, İstanbul: İsam Yayınları.
- ANDREWS, Walter G. ve Gülşah Taşkın (2018), "The Fourth Wave: The Digital Future of Ottoman Manuscripts, Manuscript Transcription, Edition and Textual Studies". O. Kolbaş, & O. Üçer (ed.), *Âb-ı Hayâtı Aramak Gönül Tekin'e Armağan* içinde (s. 345-373). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- AY SAY, Ümran ve Merve Günan (2023), "Karamanlı Nizâmî Dîvânı'ndaki Farsça Şiirler", *M. A. Yekta Saraç Armağanı* içinde (s. 261-320), İstanbul: DBY Yayınları.
- BİLGİN, A. Azmi (2001), Karamanlı Nizâmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, 453-454.
- BORDALEJO, Barbara (2011), "Metin Tenkidi Yöntemlerinden Stematik Yaklaşımın Tarihi". *Stematik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı* (M. Bedir, Çev.) içinde (s. 47-69), İstanbul: Küre.
- BOZYİĞİT, Esra (2015), *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan No: 1972'de Kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr (vr. 280b-360a)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- BOZYİĞİT, Esra (2021), *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (İnceleme - Tenkitli Metin - Nesre Çeviri - Sözlük)*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- CANIM, Rıdvan (2011), *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.

- ÇELİK VURAL, Büşra (2021), *Hayâlî Bey Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri)*. Doktora Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- ECE, Selami (2015), *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*. Erzurum: Eser Basım Yayınları.
- ERÜNSAL, İsmail E. (2006), "Divan Neşirlerinde Karşılaşılan Güçlükler I: Güvenilir Bir Metin Tesisi", *Osmanlı Araştırmaları*, 27, 17-45.
- GÖK, Bilal (2022), *Karamanoğulları Tarihi*, İstanbul: Çıra Akademi.
- GÖKALP, Haluk (2006), *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-Nâmeler*, Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- GÜLÜM, Emrah (2021), *Ahmedî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*, Doktora Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- İLHAN, Enes (2023a), *Necati Bey Divanı: Metin - Bağlamlı Dizin-İşlevsel Sözlük*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- İLHAN, Enes (2023b), "Necâtî Örneğinde Şiir Mecmualarında Yer Alan Bilinmeyen Şiirlerin Aidiyetine Dair Yöntem Teklifi", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 191-226.
- İPEKTEN, Haluk (1974), *Karamanlı Nizâmî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- KADAŞ, Sercan (2022), *Ahmed Paşa Dîvânı: Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- KESİK, Beyhan. "Dîvân (Nizâmî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-nizami>. [Erişim: 02. 08. 2023].
- KORTANTAMER, Tunca (1993), "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları", *Türklük Araştırmaları Dergisi, Âmil Çelebioğlu Armağanı*, (7), 337-365.
- MACİT, Muhsin (2017), "Şah İsmail Ahmet Paşa Divanı'nı okudu mu?", *Bilig*, 80, 265-278.
- MUSLUOĞLU, Ferhat (2022), *Hayretî Dîvânı (Tenkitli Metin – Dil İçi Çeviri)*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- ÖNTÜRK, Tolga ve Murat Aslan (2019). "Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yapılmış Doktora Tezlerinin Genel Değerlendirilmesi". Z. Taştan (ed.). *Türk Dili ve Edebiyatı Alanında Hazırlanan Doktora Tezlerinin Dünü Bugünü* içinde (s. 215-219). İstanbul: Hiperyayın.
- POLAT, Salahattin (2008), "Çok Anlamli, Çok Boyutlu ve Disiplinlerarası Bir Kavram: Metin Tenkidi Kavramı", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 6(1), 7-28.
- POLAT, Salahattin (2015), *Metin Tenkidi*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- TEKİNDAĞ, Şehabettin (2003), "Mahmud Paşa, Osmanlı Veziriazamı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27, 376-378.
- TOSUN, Murat Dursun (2021), *Karamanoğulları (Şikârî Târîhi)*, İstanbul: Depo Print Dijital Baskı ve Reklam Sanayii ve Tic.Ltd.Şti.
- TURAN, Veysi (2021), "Karamanlı Nizâmî Divanında Ayet İktibasları", *International Journal Of Filologia*, 4(5), 123-140.
- TURPCU, Fuat (2016), *Karamanlı Nizâmî Divanı'nın Yeni Bir Nüshası (Metin - Nesre Çeviri - Tıpkıbasım)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.
- UZUN, Kadir (2019), *Câmî Divanı İnceleme-Metin-İndeks*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.